De doodsboodschapsvogel. Elzaro & Yorkafowru. Een oraal koningsdrama

Edgar Cairo

bron
Edgar Cairo, *De doodsboodschapsvogel. Elzaro & Yorkafowru. Een oraal koningsdrama*. Zuid, Brussel / Kumbalutu, Amsterdam 1986

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cair001dood01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

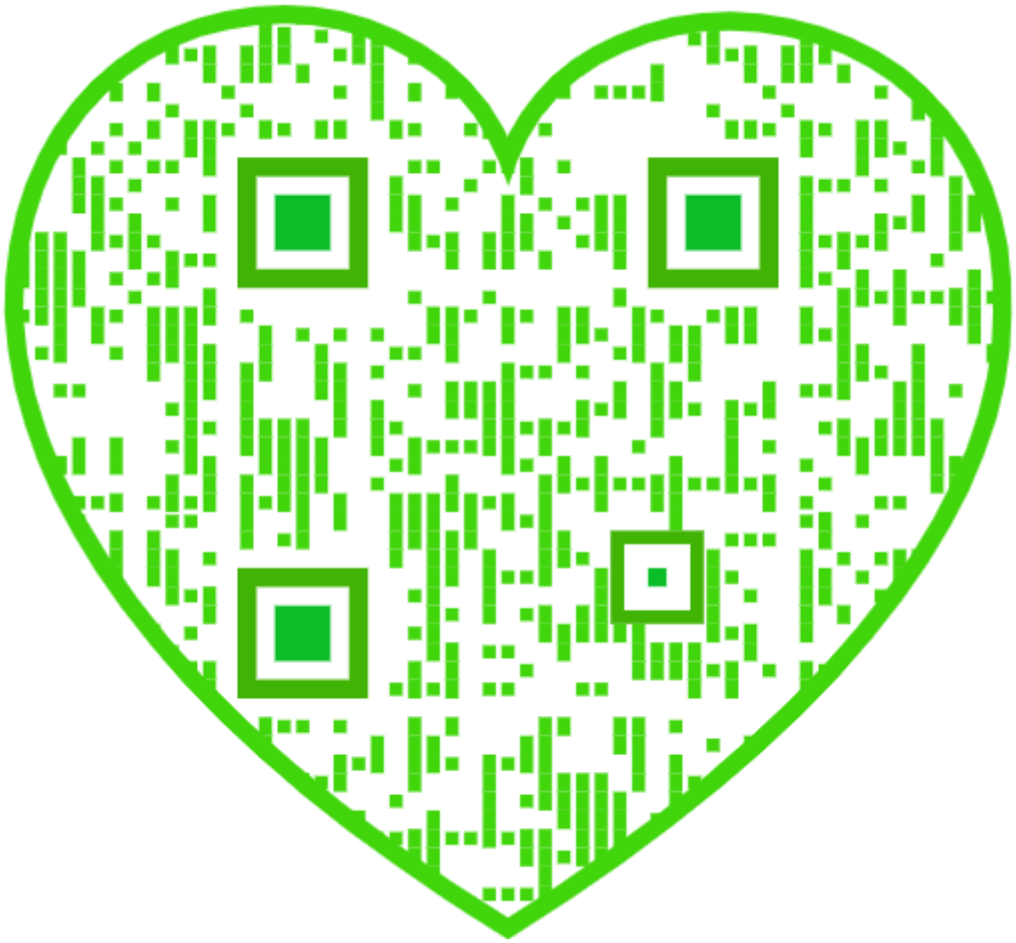

‘Volgens ons heeft de bevrijding door Christus niet alleen betrekking op het verbreken van innerlijke ketenen, maar ook op het opheffen van de uiterlijke slavernij...

Door middel van krachtige aktie moeten de zwarten bevrijd worden van hun slavenmentaliteit, hun minderwaardigheidscomplex, hun gebrek aan zelfvertrouwen en de nooit eindigende afhankelijkheid van anderen, die leidt tot zelfhaat.’
Desmond Mpilo Tutu

Inleiding

Wat is geschiedenis?

De beantwoording van deze vraag laat ik over aan de historici. Voor een vakkundige beantwoording ervan verwijs ik de nieuwsgierige leek naar het boek van E.H. Carr, getiteld: *What is history?* (verschenen als *Pelican Book*).

Een van de saillantste opmerkingen in genoemd werk is die, waarin gesproken wordt over de interpretaties welke vaklui plegen te geven aan het feitenmateriaal dat het vak geschiedenis oplevert.

Een historicus, aldus Carr, ziet nooit de feiten los van zijn eigen tijd (waar hij zelf door gevormd is). Onze tijd bepaalt dus mede onze blik op het verleden, hoe waardevrij wij onze opinie ten opzichte van de verleden ook pogen te houden.

Maar dat is uiteraard niet alles; het gaat mij niet enkel om deze vraag of het antwoord daarop, maar juist om een aantal konklusies die je daaruit kunt laten voortvloeien of stellingen die je naar aanleiding daarvan kunt poneren.

Wat is de uitwerking van de geschiedenis?

Deze vraag nu, voortkomend uit de vorige paragraaf, probeert het thans volgende toneelstuk te beantwoorden bij wijze van ‘theater feit’.

De Doodsboodschapsvogel/Elzaro & Yorkafowru (de eerste versie dateert uit 1978) is het verhaal van een dubbele zwangerschap. Twee vrouwen zwanger dus. De één baart een kindje, terwijl de ander net zwanger zou zijn geraakt en er dus nieuw leven

ontstaat; deze tegenstelling (voldragen zijn versus nieuw ontstaan) wordt vervolmaakt, doordat er sprake is van één doodgeboren kindje en één kind dat (eventueel) blijft leven.

Nu rijst de vraag: welke van die twee vruchten is de foetus Elzaro? Is hij voldragen [dus rijpe vrucht, maar ook: volwassen of volwaardig mens] of blijft de foetus steken in de wordingsfase? Komt hij levend ter wereld of sterft hij af vóór zijn geboorte? Kan een (onrijpe) vrucht als een ‘individu’ beschouwd worden, met een eigen bewustzijn? Indien dat zo is, hoe verklaart men dat? Kan een kind-in-de-buik zichzelf afdrijven? Verkeert een ongeboren kind in onze mensenwereld of moeten we spreken van een ‘voorwereld’, dan wel een wereld die ‘geschiedenisvrij’ is, dus a.h.w. onbeladen en onbesmet door de menselijke handeling? Een wereld waarin de handeling dus a.h.w. niet hoeft te worden verantwoord omdat daar niet ónze normen gelden? Hoe verloopt dan het kontakt van zo'n ‘individu’ met de mensenwereld? Via de moeder? Of met ‘de abstrakte ogen van de voorwereldse waarnemer’, zoiets? Kan deze, als individu, überhaupt ‘waardevrij’ naar ónze wereld kijken?

Legio vragen dus, waarvan het stuk slechts een aantal poogt te beantwoorden. Wel is het van belang dat men beseft vanuit welke optiek dit hele gebeuren als verhaal geschreven is.

Anders dan bij het gemiddelde Nederlandse toneelstuk is dit drama geschreven vanuit de Surinaams-kreoolse denk- & belevingswereld. In die zin geeft het stuk tevens een kijkje in een ander kultuurpatroon en is de werking, om een moderne term te gebruiken, uiterst ‘interkultureel’ van opzet.

Het wil tevens niet wéér het zoveelste stuk zijn, dat zwarten tegenover blanken plaatst; eerder geeft het de zwarte-als-mens een spiegel in handen, waarmee hij (en dus ieder van ons met hem via de theatrale werkelijkheid) in zijn (onze) eigen ziel leert kijken.

De Winti-achtergrond

Volgens de kreoolse geloofswetten (dus volgens de *Winti*, een kreoolse levensleer in Suriname, in het bizonder de religieuze kant ervan) krijgt elk kind, als het eenmaal gekonsipieerd wordt - de bevruchting van de vrouw dus - een geestelijk ouderpaar van Anana. Dat is zoiets als god, de oer-ouder, enzovoort.

Ieder individu bezit aldus twee krachten, een mannelijke en een vrouwelijke, de Man-dyodyo en de Uma-dyodyo. In kristelijke termen spreken we van een engelbewaarder. In het Oosten spreekt men van ying en yang. In de (westerse) psychologie daarentegen heeft men het over het IK en het Alter Ego, over het Onbewuste en het Bewuste [waar het Onderbewuste bij zou horen], enzovoort.

Al deze termen kunnen, in verband met het 'vertalen' van het begrip *dyodyo* uiterst verwarrend werken. Want de psychiatrie benoemt zulke zaken weer anders dan de psychologie. Ook in de kreoolse kuituur zelf, zijn er grote verschillen ten aanzien van het benoemen van de 'ik-krachten'. Zo bezit een individu naast zijn *dyodyo* een *kra*, een *yeye* en een *yorka*. Het zijn allen psychische komponenten van elk individu, zoiets (maar dus niet hetzelfde) als psyche en bewustzijn of IK, maar dan telkens vanuit een andere regio benoemd of vanuit een ander standpunt bekeken (het Heden, het Verleden enzovoort).

Om aan te tonen hoe ingewikkeld de zaak ligt, geef ik aan, dat *Winti*, in tegenstelling tot wat men doorgaans verkondigt, bepaald niet alleen een godsdienst is, maar eerder een levensfilosofie, waarin uiteraard godsdienstige, maar ook medicinale dan wel curatieve [geneeskundige], filosofische en andere aspekten zitten.

Het beste kunnen we over *Winti* spreken als: een kreools-orale bestaansfilosofie, een denk- & doewereld, die door een aantal principes wordt beheerst. De basisidee daarbij is dat elk ding,

elke entiteit, in wezen bestaat uit twee gelijke dan wel gelijkwaardige elementen, die bij elkaar worden gehouden door een derde element, de bestaanskracht. Deze funktioneert op twee manieren: zij houdt iets samen én verdeelt het minimaal in twee.

Elk individu of voorwerp bestaat dus uit twee dingen, waarvan het bestaan door een dubbel werkende kracht wordt bepaald: a) de kracht roept tevoorschijn, konsipieërt [schept] en houdt daarna in stand [doet existeren, houdt dingen bijeen, houdt levend];

b) de kracht doet verdwijnen, destrueert [ontbindt] en separeert [scheidt].

Je zou dus kunnen spreken van een ‘filosofie’ die op allerlei nivo's van kunst en het menselijk handelen zich laat gelden en die op puur natuurlijke verschijnselen is gebaseerd: het is bijna ‘chemisch’: a.h.w. de krachten die op alle mogelijke molekulen uitgeoefend kunnen worden. Er zit natuurlijk wel iets speciaals aan deze ‘orale filosofie’ en dat is, dat men er steeds vanuit gaat dat, welk proces er ook plaatsvindt, er sprake moet zijn van een soort ‘dynamisch evenwicht’.

Vanuit zo'n centraal idee is de muziek, maar ook de dans, de zang, het houtsnijwerk, enzovoort - met de nodige lokale varianten - opgebouwd. Vandaar ook, dat men in de *Winti* uitgaat van twee ‘werelden’: *Krin*, het Licht (onze dagelijkse werkelijkheid, ofwel de mensenwereld waarvoor het normale bewustzijn geldt) en de wereld van *Dungru*, het Duister (de goden- en geestenwereld, de paranormale wereld, het metafysische). Het zijn werelden die zich nauw met elkaar kunnen verstaan.

Er is daarbij niet zozeer sprake van ‘gescheiden ruimten’, maar eerder heeft de mens de godenwereld in zich, een wereld vol geheimenis, die zich van tijd tot tijd (met het individu als medium) rechtstreeks (bezeten worden, in trance raken, een droom krijgen, bezocht worden) of via een priester (orakel) kan openbaren.

Wanneer iemand bevlogen zou raken is het dus beslist niet zonder meer zo, dat een boze geest (de duivel) vanuit een soort apart staande hel in hem of haar zou varen. Ook een ‘goedaardige geest’ komt niet zomaar van ver. Het is dan gewoon zo, dat men, eenmaal in trance, een deel van z'n pyschische werkelijkheid naar voren doet treden, net zoals men - in de psychiatrie - al of niet onder hypnose, op slag een geheel andere identiteit kan vertonen. Zoals een volk politieke angst projekteert op een bepaalde diktator en lang nadat hij geleefd heeft hem overal kan zien opdoemen, zo kan in de *Winti* een bepaalde geest of god de funktie van angstverwekker, bedrieger, kweller, ziektebrenger, maar ook priester, genezer, raadgever enzovoort vervullen.

Dat men praat over geesten/goden uit ‘de Lucht’, ‘het Bos’, ‘het Water’, ‘Afrika’, enzovoort, is meer een soort projektie van iets wat men innerlijk ervaart op de normale buitenwereld. De geest of god, als persoonlijkheid die bezit neemt van iets of iemand, moet tenslotte aanwijsbaar ergens vandaan komen. Maar het hoeft niet altijd letterlijk zo te zijn.

Dat de ‘Winti-krachten’ zich als persoon openbaren heeft meer te maken met het feit dat je daardoor met je normale zintuigen er kontakt mee kunt krijgen, ze kunt konsulteren, zoals je een dokter om een medicijn vraagt, of zoals je een huurmoordernaar op pad kunt zenden.

Wat het begrijpen van *Winti* enigszins moeilijk - maar dus niet vreemd - maakt, is het feit dat er zo'n heel andere denk-, voel- & interpretatiewereld aan vastzit.

Mogelijk is het voldoende dat men verstaat, dat de negerkultuur als eeuwenlang verketterde en onderdrukte kultuur, door vele negers zelf nieteens behoorlijk wordt begrepen. Men heeft er een ontzettende angst voor en is bang voor ‘primitief’ te worden aangezien. Of - en dat is nog sprekender - men is bang om als westers opgevoede neger, eenmaal gekonfronteerd met ‘stam-

pende tamtams en wervelende Winti-zang', het hoofd te verliezen. Want juist degenen die geen raad weten met hun *Winti*, die diep vanbinnen als neger gefrustreerd staan ten opzichte van 'negerdinges', die raken vaak precies tegen hun wil intens bevlogen en doen dingen waarvoor zij zich achteraf diep menen te moeten schamen.

Laten we eerlijk zijn: Hamlet en dergelijke 'grote' rollen spelen is HET ideaal van de aankomende zwarte akteur. Maar als hij aan de hand van een sublieme 'zwarte' tekst een magistrale zwarte rol moet spelen, dan komen er ineens bergen bezwaren tevoorschijn. Het is niet alleen een kwestie van het 'vertrouwd zijn met grote blanke rollen dankzij de toneelschool' of het 'gekonditioneerd zijn door blanke rollen dankzij het geldende en overheersende toneelbestel'; het is ook een kwestie van angst, paniek zelfs: de ingeburgerde angst van de neger voor de diepgang van het negroïde!

In die zin is het spelen van dit stuk voor zwarte akteurs (m/v) niet alleen een uitdaging, maar veelal ook een rechtstreekse konfrontatie.

Terug naar de kern van de orale filosofie zelf.

In wezen leidt alles dus een dubbelbestaan op basis van een dubbele kracht. [Zie voor een uitgebreide beschrijving en verantwoording van deze visie het speciale hoofdstuk met een studie, gewijd aan de kreools-orale filosofie, in mijn boek *Lelu! Lelu!/Het Lied der Vervreemding*, In de Knipscheer, Haarlem, 1984]. Vanuit voornoemd konsept beschouwd is ons de dubbele zwangerschap, maar ook de 'dubbel' van volgroeid-onvolgroeid, dus niet meer vreemd.

Elzaro, ons eerste hoofdpersonage, een jongen, ontmoet op zijn weg Yorkafowru, letterlijk: (de) Geestenvogel.

Is dat zijn *dyodyo*-kracht [zijn beschermengel, die a.h.w. buiten hem staat en als begeleider fungeert]? Of is dat zijn *yeye*, z'n

innerlijke gesteldheid, z'n totale bewustzijn? Of zijn *kra*, zijn ego, zijn psyche, die uitgedrukt zou kunnen worden in de kombinatie van het Onbewuste plus het Bewuste?

Yorka vertegenwoordigt met name het sterfelijke deel in iemand. Maar is dat nou zoiets als ‘het verleden’ dat reeds achter hem (en de zijnen) ligt? Of is dat het vergankelijke deel van zijn huidige bestaan? Twee kleine vragen met grote filosofische dan wel logische implikaties! Allebei de vragen kunnen op hem betrekking hebben in individuele zin, maar ook als ware hij een soort: ‘de neger’, ‘de mens’, ‘elk levend wezen’.

Over (de) Yorkafowru, ons tweede hoofdpersonage, volgt later meer. Laten we eerst kijken naar de weg die Elzaro aflegt en waartoe die leidt.

Er is een kind op komst, dat straks in een kontekst terecht zal komen, die wij omschrijven als: een natie, een land, een volk, enzovoort. Dit land heeft uiteraard een eigen geschiedenis.

Erft dit kind dan sowieso deze geschiedenis? Of modificeert dit nieuwe leven de voorafgaande geschiedenis? Met andere woorden: verschilt een generatie per definitie wezenlijk van de daaraan voorafgaande? Of hangt het verschil van elke nieuwe generatie onverbrekelijk samen met het bestaan en de ervaringen van de vorige? Hangt het verschil tussen de generaties af van hetgeen zij ieder afzonderlijk ervaren?

Aangezien een nieuwe generatie nooit ter wereld komt zonder een fysieke plus geestelijke erfenis, luidt de eigenlijke vraag: kunnen kinderen écht beladen zijn door het verleden van hun ouders? En wat belangrijker is: kunnen zij daar nog iets aan veranderen, liefst ten goede?

De kreoolse kultuur gelooft daar wel degelijk in. Niet voor niets kent men begrippen als *kunu* en *fyofyo.*

Het eerste houdt een soort geestelijk onheil, 'n soort ‘erfzonde’, in en het tweede is onheil dat een kind kan overkomen wanneer de ouders ruzie maken.

Stel dat een vrouw tijdens de zwangerschap in konflikt met haar man komt te verkeren en dit konflikt wordt niet tijdig bijgelegd, dan kan het kind (vóór, maar ook ná de geboorte) van deze ‘psychische last’ ziek worden, zo zeer zelfs, dat het er meestal aan sterft indien men niets daartegen doet.

Maar, dat kan natuurlijk pas wanneer een (ongeboren) vrucht daadwerkelijk als individu het konflikt kan ervaren! Daarbij moet men niet alleen denken aan de spanningen bij de moeder, waarvan het rechtstreeks de gevolgen ervaart. Ook de idee dat kinderen [van welk punt af?] letterlijk met een eigen geest alles meemaken is de kreoolse kultuur niet vreemd.

Hieruit laat zich konkluderen, dat een kind, als zelfstandige entiteit [als individu dus], via de eigen Wil zichzelf, indien het dat wenst, zou kunnen aborteren, bijvoorbeeld omdat het de mensenwereld als ongewenst beschouwt. Kan dat? Mág dat van ons? Wat zouden wíj eraan kunnen doen teneinde zoiets te vermijden? Zouden we überhaupt iets daartegen kunnen ondernemen?

In ons geval is het Elzaro die komt te beseffen in welke geschiedkundige kontekst hij zal komen te verkeren: hij wordt kind van ouders die voortkwamen uit een gekoloniseerde maatschappij.

Konkreet gezegd: hij zal de (erf)last van het negerschap ervaren. Wil hij dat? Heeft hij de keus zijn bestaan alsnog ongedaan te maken? Kunnen wij hem van het tegendeel overtuigen? Kunnen we - desnoods via de krachten van *Dungru*, het Duister - ingrijpen?

Aksepteert hij de toekomst door bijvoorbeeld daaraan voorwaarden te verbinden, in de zin van: ‘Ik ga alleen indien ik ten aanzien van de geschiedenis van mijn volk een missie kan vervullen’? In hoeverre valt überhaupt een persoonlijke geschiedenis samen met een kollektieve?

Er is geen enkel volk waarvan de geschiedenis niet op één of

andere wijze beladen valt te noemen. Hoogstens kijkt het ene volk wat glorieuzer, wat triomfantelijker op tegen de eigen geschiedenis, dan het andere.

Maar dat is slechts de bedriegelijkheid van optiek: zogeheten heldendaden uit een ver verleden worden opgehemeld, terwijl de dieptepunten - oorlog, moord, opstanden, maar ook pure volkswaan(zin), diskriminatie van minderheden, etcetera, worden vergeten. Dankzij materiële welvaart kunnen sommige naties zich dichter bij het paradijs wanen dan andere; over de prijs daarvan - duizenden gifbelten, een vergiftigde toekomst voor komende generaties, of het regelrecht parasiteren op anderen - wordt liever niet gesproken.

Het zal inmiddels duidelijk zijn dat niet alleen Derde Wereld volkeren te lijden hebben van historische beladenheid; hoogstens kan men zeggen dat de feiten uit het verleden bij hen veel sterker in negatieve zin doorwerken in het heden en dat zij zich daarom veel bewuster zijn van de opofferingen die zij zich moeten getroosten.

De vraag rijst dus of Elzaro, indien hij niet voort zou komen uit ‘de negerbuik’ maar een blank kind in wording was, van enige beladenheid had gesproken. Ik meen van wel. Wie hij ook is, Oosterling, Westerling of Derde Werelder, zijn opdracht kan alleen luiden dat hij het ‘menselijk’ bewustzijn van allerlei *hebi's* [lasten, konflikten] bevrijdt.

Maar... moet hij niet bij voorbaat tot ‘waanzinnige idioot’ worden verklaard om zelfs ook maar iets dergelijks te pogen?

We hebben met het geval Elzaro trouwens allang niet meer te maken met een individu, maar met een soort Elckerlyck-figuur, een personage met universele waarde. In die zin zegt hij niet alleen iets over een volk, ‘het zijne’, maar vooral over de relaties tussen volkeren.

Waarmee we zijn gekomen op het punt van mogelijke invulling van sommige - ekspres opengelaten - passages van de zijde

van de regie: het stuk leidt tot interpretaties over armoede, racisme, feodaliteit, korruptie, diktatuur, uitbuiting, slavernij, maar ook verzet, enzovoort.

Het is zodanig opgebouwd, dat er op bepaalde momenten ‘stille scènes’ kunnen worden ingevoegd, die bepaalde uitspraken konkretiseren in de vorm van ‘aktuele beelden’.

De figuur van Yorkafowru

In Suriname kan men de yorkafowru [letterlijk: geestenvogel] weleens horen krassen. Men zegt dat deze ‘onheilsvogel’ de dood aankondigt. Om het naderende kwaad af te wenden vloekt men bij het horen van de kreet. Die vogel betekent immers op zichzelf al een vloek, dus vloekt men luidkeels terug. Aldus heft men een vloek op met een tegenvloek.

De vogel zelf hoeft niet altijd een uil, valk of een nachtkraai te zijn. Veelal is het de *buta-buta* [Latijn: caprimulgus negrescens], een nachtvogel, die men overdag onder gebladerte of in de kom van een boomtak slapend aantreft. Hoewel de nachtvogel naar soort varieert gaat het uiteindelijk om wat deze vertegenwoordigt: het nachtwezen, de duivelskracht, dood & doem, onheil, gevaar, enzovoort In die betekenissen, alle samengevat in ‘doodsboodschapper’, is de vogel evenals Elzaro universeel te noemen: (de) Yorkafowru als personifikatie van het begrip ‘Dungru’.

Maar dat betekende toch niet alleen ‘Duisternis’? Het was toch ook de positief geladen goden- en geestenwereld, een wereld die bovendien niet perse *buiten* Elzaro als individu zou liggen, eerder *in* hem (en in ons)? Is Yorkafowru wellicht zoiets als ‘de Godzijde’ van Elzaro?

Het dood-aankondigende aspekt van yorkafowru, de geestenvogel als mythische ‘aanspreker’ dateert uit de slaventijd, toen velen bij ziekte meest onverzorgd levend lagen te verrotten. De

stank van de etterende wonden trok stinkvogels, maar vooral uilen en ander nachtgedierte aan.

De geestenvogel ontleent niet alleen daaraan zijn status als doodsboodschapper. Volgens het kreoolse volksgeloof kun je in iemand die op korte termijn zal sterven reeds een aantal dagen tevoren de dood ruiken, bij wijze van stille ontbinding. Zo kon een goede vroedvrouw al van tevoren voelen of weten, wanneer een baring de dood (van moeder of kind) met zich zou meebrengen.

Een *sabiman*, iemand met helderziendheid of magische kunde, kan je nog altijd vertellen wie er allemaal binnenkort doodgaan. Acht dagen voor iemands overlijden dromen goede vrienden en familieleden, zoals het heet, met hem of haar. Het afscheid is dan reeds gaande.

En wat nog sterker is: er vindt diep in de nacht reeds acht dagen voor het overlijden een begrafenis plaats, waarvan de geestenstoet met baar en al door de straten trekt. Een soort spiegelbegrafenis dus, ook weer beantwoordend aan het orale grondbeginsel [oraal wil hier zeggen: volgens de regels c.q. principes van de traditie der mondelinge overlevering].

Yorkafowru als personage heeft ook aspekten van een verlosser in zich, een bewustmaker; hij is dus allerminst ‘puur negatief’ geladen!

En last but not least: een van de grondgedachten in de kreoolse traditie is dat er geen leven is zonder dood of omgekeerd. Daarmee bedoelt men dat de dood in het volle leven zit en dus eigenlijk niet iets is wat zich pas op het allerlaatste moment in iemands bestaan aankondigt.

Dungru, het Duister, de Nachtzijde van ons bestaan, de Hogere Wereld, de wereld der goden en geesten, is altijd met ons, bij ons, ja, zelfs *in* ons. Dit strookt perfekt met de uit Afrika afkomstige gedachte dat we onze voorouders met ons meedragen: hun *yorka* [geest v.e. overledene] of hun *A(mn)puku* [erfgeest]

is altijd bij ons, en wel vanaf het eerste moment dat we bestaan. In Elzaro's geval kunnen we dus zeggen, dat de zwarte identiteit voor hem als aanstaand negerkind reeds in de buik bestáát! Aldus dragen we [zie Jung e.a.] letterlijk het voorouderlijke bestaan in ons en met ons, hun reddende levenskracht, maar ook hun ziel [*yorka*]. De dood als individuele belevenis kan wel een fysieke breuk inhouden, geen geesteljke! En dus... bestaat de dood als kollektief gegeven in wezen niet zolang wij het leven voortzetten!

Op dit punt beland wijs ik op tal van overeenkomsten tussen de mythische wereld der (Surinaamse) kreolen en het kristelijke dan wel Germaanse denken. Ik wijs slechts op een paar aspekten: de band van ons met de Heiligen, het geloof in het voortbestaan na de dood, wonderen, engelen, nimfen, de erfzonde [dit in verband met de beladenheid van de, liefst ‘geestelijke’, geschiedenis van een volk], de kraaien die fladderden rondom Germaanse goden, enzovoort. Uiteraard zijn er ook duidelijk verschillen, hemelsbrede zelfs.

Wat is de rol van Yorkafowru in dit stuk?

Deze kruist het pad van Elzaro. We krijgen aldus twee hoofdpersonages die elk heel konkreet zijn, die allebei een universele waarde vertegenwoordigen, maar die naast de dubbele overeenkomst twee belangrijke verschillen vertonen: (de) Yorkafowru is een geest en Elzaro een mens; Yorkafowru demonstreert magische krachten, ja zelfs ‘demonenkracht’; Elzaro blijft een individu zonder dat hij naar believen kan beschikken over ‘godenkracht’, al blijkt hij achteraf gezien deze wel degelijk te bezitten. Toch is Yorkafowru niet zonder meer dominant of demonisch te noemen. Hij is eerder Elzaro's gelijke dan wel gelijkwaardige. Pool en tegenpool dus, waartussen het evenwicht

pas wordt verbroken, dankzij een aantal gebeurtenissen die ik hier niet mag verklappen.

Maar één ding is duidelijk: net als bij de rest van mijn orale koningsdrama's [niet altijd perse over *koningschap*, wel over *despotisme*, *heersersmacht als 'antimacht' gehanteerd*, enzovoort] is ook dit stuk in allerlei opzichten opgebouwd volgens de regel(s) van het orale principe, zeg maar: volgens de leer van het dynamische evenwicht. Het is zaak dat men bij de opvoering rekening houdt met deze symmetriegedachte, die zich bepaald niet alleen in de vorm laat gelden.

Yorkafowru tenslotte, is zelf niet de dood, zoals men af en toe zou denken; hij vertegenwoordigt deze overigens wel. Hij is soms het niet-afgestorven verleden, de rotting in de levende; hij vertegenwoordigt begrippen als: voorgeboortelijke zuiverheid, rotting, loutering, de god in ons, het alter-ego, angst, het engelbewaarderschap, seksualiteit, de ziel, het onderbewustzijn, het spiegelbeeld van elk individu, de intellektualiteit, het verstand, het geweten, de eeuwigheid, onze mannelijkheid of vrouwelijkheid, [of: de bewegingen die deze krachten maken, zoiets dus als geestelijke dynamiek], maar ook is hij de personifikatie van zoiets als drijfveer, motief, eksistentie, etcetera, etcetera.

Kortom: hij is onze totale identiteit. Of, om het bij de namen in het stuk te houden: Elzaro is 'een entiteit, een ding' en Yorkafowru is zijn 'naam, noemer, spiegelding, dan wel identiteit'.

De figuur van Elzaro

In het prille begin vooral lijkt hij een mens zonder (specifieke) identiteit, of misschien wel iemand die gelijk begint met het tonen van meer dan één identiteit. Hij legt zijn weg in twee fasen af. Dat is de normale weg die een foetus aflegt: de afdaling naar of in de baarmoeder en het volgdragen worden inklusief

de afdaling naar de mensenwereld.

Reeds voor zijn geboorte wordt hij gekonfronteerd met de wereld die hem wacht, een wereld die gekenmerkt wordt door (falende) machtsverhoudingen. Aan de ene kant is er de geschiedenis op lange termijn, het z.g. duratieve aspekt; aan de andere kant is er de aktualiteit van de dag, het momentane.

Heel konkreet wordt hij gekonfronteerd met de wereld van de gekoloniseerde (Surinaamse) neger.

In dit stuk speelt de oranje-vrucht een belangrijke rol. De oranjevrucht ofwel *alanya* is een soort van citrusvrucht, zeg maar, een apart soort sinaasappel.

Vroeger had men in Suriname alanyabomen langs de weg staan. Hun geurige bloesems brachten soms verrukking aan de zinnen van met name de slaven. De kotomisi's [vrouwen in traditionele kreoolse klederdracht] gebruiken nog altijd een *alanyatak* om op te kauwen; dat werkt verfrissend voor de adem; vroeger was dat ook zoiets als een tandenborsteltje. De *alanya*vrucht zelf kent talloze toepassingen; het vruchtenzuur werd gebruikt om lijken mee te wassen [aflegging, reiniging].

Aan de ene kant hebben we dus de vogel die op de lijkengeur (of de geur van de rotting in de levenden!) afkomt; anderzijds is er het oranjesap dat de wond reinigt en het lijk balsemt en dat aldus de stank verdrijft, de op de stank afkomende vogel(s) inkluis.

De oranjevrucht helpt uitstekend, zou je zeggen, ware het niet dat - in symbolische betekenis - juist de oranjetelgen [het Huis van Oranje] in de geschiedenis van Suriname zo'n desastreuze rol hebben gespeeld.

Oranje, de alanya dus, zowel positief als negatief geladen.

Als ongeboren vrucht wordt Elzaro voor een heel bizondere keuze gesteld: nadat hij in essentie de wereld te zien krijgt mag hij beslissen of hij levend geboren wordt dan wel voor zijn

geboorte sterft. Hij beschikt aldus als *individu* over de *mogelijkheid* om een *bewuste* keus te doen uit dood en leven. Volgens deze gedachte *mag* (zelf)moord bij wijze van (zelf)opoffering dus!

Een tweede, meer fundamentele konklusie, is dat wij (Elzaro) door ons van de wereld en haar ellende bewust te worden in wezen worden aangetast: *kennis is een verschrikkelijke last*.

Daarmee is Elzaro als figuur nóg meer verdiept: het gaat niet alleen om bestaande volkeren, maàr om de mens, die door kennis & inzicht te vergaren, zich een ondragelijke last op de de schouders haalt. Zelfvernietiging en daarmee dus de vernietiging van dit geschade bewustzijn lijkt de enige uitweg, tenzij men werkelijk de wereld (de loop van de geschiedenis) kan wijzigen. In het kader van de huidige problematiek der kernwapens is deze interpretatie wel heel erg bizar.

Elzaro is dan ook niet slechts een individu, maar *het kollektieve wij* (allegorisch dus)!

Iets over de manier van het opvoeren

Men kan dit drama puur, seq, spelen zoals het er staat [stond: dus zonder de *Winti*-intermezzo's]: een tragedie. Men kan het ook op een meer ‘klassiek-negroïde’ manier spelen, dat wil zeggen, in de stijl van de zogeheten *Laku-pré*. Dat komt neer op een spel in een spel. (Daarover later meer.)

Het podium verbeeldt dan een plantage, waarbij de plantagemeester plaatsneemt in zijn zetel; dan komt de *Sisi*, de leidster van de slaven en slavinnen vooral; dat is een veelal dikke vrouw (‘bigi-tanta’) in de rol van ceremoniehoudster ook wel *Afrankeri* enzovoort genoemd. Zij stelt de twee partijen [protagonisten en antagonisten: voor- en tegenstanders] aan de meester voor en laat het spel beginnen.

Eerst wordt de ‘Moeder van de Grond, Aisa’, bezongen en geëerd. Men zou zeggen: Moeder Natuur wordt in de vorm van een

godin of geest aangeroepen. Hier gaat het a.h.w. om het welzijn, om de goede bestaanskrachten te eren.

Vervolgens komt er een algemeen historisch overzicht van de plantage: de traditie van een slavenschip dat arriveert. (Ik heb het dus nog steeds over de *Laku-pré*, niet over dit drama.)

Op een gegeven moment zijn de mensen (slaven, ex-slaven, immigranten) aan het woord om hun persoonlijke ervaringen met zang & dans uit te dragen. Dat kan variëren van groot sociaal onrecht tot - uiteraard - liefdesgeluk en vooral -ongeluk. Afhankelijk van de variant van het traditionele spel dat men kiest, kan het uitlopen op een godsdienstig ritueel of op een meer profane variant (dus dat de negers óf de nadruk leggen op het zich verstaan met hun goden en geesten, óf dat zij meer vertier zoeken in de vorm van een vooral gespeeld drama, kompleet met kostuums en speciale rollen).

Dat alles zou als kontekst kunnen dienen voor de opvoering van dit onderhavige stuk.

Kortom, men kan ruwweg kiezen tussen dit stuk seq of dit stuk ingebed in een traditioneel plantagestuk.

Er is inzake de tweede mogelijkheid nog een andere, meer gepaste variant te bedenken: men kan dit drama, dat een katharsis inhoudt [het is dus een drama dat ons de ziel reinigt], inpassen in een zogeheten *dede-oso*-bijeenkomst, een wake ter herdenking van doden. Maar opgepast, ook daar is het niet alleen droevigheid wat de klok slaat!

Kiest men sowieso voor zo'n ‘natuurlijke’ inkleding, dan moet men de symmetrie ook aanhouden; het traditionele spelgebeuren [de orale drama's] worden gekenmerkt door spel, zang en dans van twee partijen, met koor en tegenkoor [zang en wederzang, dus *troki* en *piki* van de z.g. *bakaman* ofwel ‘ruggesteun gevende koren’]. Zulks is ook aan de Griekse tragedieën niet vreemd.

Het zal inmiddels opgevallen zijn dat dit stuk in tal van opzichten

fundamentele overeenkomsten vertoont met klassieke westerse drama's. Uiteindelijk gaat het om de vele universalia die per definitie in dit ‘klassiek zwarte’ drama besloten liggen.

Enige aanwijzingen voor de aanpak in de vorm van een Winti-pré

Bij deze uitgave is het stuk toegespitst op een inbedding in een traditioneel *Winti*-ritueel.

Er wordt als het ware binnen dit spel (het bestaande toneelstuk) een tweede spel (winti-rituelen: een soort eredienst) opgevoerd, met allerlei rituele aspekten, waarbij een groep mensen (vooren tegenstanders) hun geesten dan wel geestkrachten (idem) oproepen, teneinde het hoofdspel een voor hen gunstige wending te geven, dat wil zeggen: de krisis in Elzaro de baas te worden, ofwel: Yorkafowru te verdrijven. Het verloop van dit ingebedde ‘pro/kontra’-verhaal is ongeveer als volgt: de voors en tegens die tot uiting komen, laten niet alleen zien dat er overal individuen zijn die ieder op eigen manier een probleem te lijf willen gaan; er zit meer achter:

sommigen willen de reiniging en het daaraan gepaard gaande verdrijven van Yorkafowru beletten, omdat ze vinden dat geen mens of volk zonder z'n verleden kan, hoe kwellend of verminkend het ook is; Elzaro zal dus huns inziens met de Yorka moeten leren leven (sublimatie), evenals wij met ons verleden moeten leren leven;

anderen, die voorstaanders van de wegwassing (eliminatie) van de Yorka zijn, menen: zolang het beladen verleden niet is schoongewassen en/of afgelegd, is er geen bevrijde toekomst mogelijk.

Opgelet: een *yorka* is een geest van een overledene (het verleden) die zich openbaart en uit als persoon; een *yorkafowru* is een geestenvogel; de *rol van Yorkafowru* omvat beide betekenissen: het is ook in die zin een dubbelrol.

NB. Helderheid en vooral bondigheid zijn, inzake het ingebedde spel, uiteraard de eerste vereisten. Het verschijnsel van de *wintipré* [de traditionele godsdienstige rituelen] is hier duidelijk aangepast aan wat dramatisch vereist is. Men is, omdat wij op de eerste plaats met een op te voeren drama te maken hebben, dus niet gebonden aan de normale, specifieke opeenvolging van ‘geesten’ [bevliegingen], al is het een en ander wel voorgeschreven; op sommige plaatsen in de toneeltekst zijn de ‘Winti-intermezzo's’ duidelijk aangegeven, op andere plaatsen zijn zij een logisch gevolg van wat er in het hoofdspel gebeurt. Belangrijk zijn de ‘natuurlijke’ overgangen van het hoofdspel naar de *Wintipassages* en terug.

We krijgen dus twee in elkaar vervlochten (soorten) drama's, die parallel en tegelijk in elkaar (over)lopen. Deze oplossing paart tevens originaliteit aan authenticiteit en zorgt ervoor dat zowel de liefhebbers van het ‘doe-drama’ (zeg maar: zwarte tradities) als die van het ‘praat-toneel’ (zeg maar: sommige westerse toneeltradities) aan hun trekken komen. Het zwarte ‘doe-drama’ moge geen ellenlange monologen kennen, het heeft een eigen ontwikkelde vorm, waarmee het, evenals de overbekende ‘redeneerstukken’ van het westen, z'n filosofische zegje prima weet te doen. Hiermede komen zij aldus tot een synthese, een samensmelting die, naar ik hoop, geslaagd mag heten.

De twee belangrijkste funkties van de Winti-inbreng

Twee funkties staan bij de Winti-inbreng centraal: het offeren en het vrijwassen [ritueel reinigen].

(I) Gedurende het spel voltrekt zich een aantal *offer*handelingen rondom een soort altaar [enigszins hoog geplaatst], een *Wante(n)banyi*, zoals we die aantreffen bij de oude *Laku-pré* [soort traditionele spelen]; aldus staat het begrip ‘offeren’ centraal, met

zang, dans, muziek en eventueel barings-/stervenshandelingen. (II) Ietwat lager dan het altaar geplaatst, treffen we een *prapi*, een aarden kruik aan, waar kruiden [planten] en andere zaken voor een *wasi* [ritueel bad] in worden gedaan; aldus staat op een lager nivo (een treetje lager) de *rituele reiniging* centraal, eveneens met zang, dans, muziek en eventueel barings-/stervenshandelingen.

Een keuzemogelijkheid is, dat de *puur menselijke* handelingen [van hen die dus niet bevlogen zijn, maar wel naar het altaar/kuip-gedeelte toe lopen] zich konsentreren op het altaar: zij brengen wierook, drank enzovoort daarheen.

De *goddelijk geïnspireerde* handelingen [die der door goden/geesten bevlogenen, dus van degenen die naar het altaar/kuipgedeelte toedansen], zijn dan gericht op het scheppen van het juiste reinigingsbrouwsel (zij maken de mengverhoudingen) voor de wassing.

Uiteraard zijn er slechte mensen, die niet bijdragen, maar juist iets weghalen of onteren, terwijl de kwade geesten via hun medium eventueel iets uit de kuip weghalen, het mengsel trachten te bederven, of de kuip in z'n geheel oppakken om 'em weg te smijten.

Het omgekeerde kan natuurlijk ook, namelijk dat de twee belangrijkste objekten gebruikt worden om Elzaro of Yorkafowru te eren, in die zin, dat ze ruimtelijk worden verplaatst.

De speelfiguren

1. Elzaro [El-Saro: ‘De Verdrietige’], jongeman
2. Yorkafowru [Geestenvogel, Geestdrager], jongeman
3. Alma [Ziel], vrouw uit le echtpaar
4. Alabasya [lett.: Allemansbaas, Schepper, Almachtige enzovoort], man uit le echtpaar
5. Sufra [Leeddrager], man uit 2e echtpaar
6. Boodschapsmeisje (vervangt vrouw uit 2e echtpaar)
7. Friman [Drager der Vrijheden]
8. Bunman [Drager der Waarden]
9. Mati Adyankro [Vrind Aasgier]
10. Spreker/Man met priesterlijke funktie
11. Danseres(sen)/dansers, koor, muzikanten

N.B. Yorkafowru spreekt men uit als Jórkafówr*oe*. De *u* in het Sranan is dus een *oe*, een tweeklank (diftongue). Elzaro is afgeleid van *El* [hij, de, het] en *Saro*; in dit laatste zit het woord *sari*, hetgeen genoeg of verdrietig betekent. Bunman spreekt men uit als *Boengmang*; dat heeft dus niets met een Hollandse ‘boeman’ te maken!

De doodsboodschapsvogel
Elzaro & Yorkafowru
Eerste Bedrijf

- Openingsscène -

Openingsbeeld: midden op het toneel, op de voorgrond, staan twee zwangere mouwen met de rug tegen elkaar half hurkend; ze schokken ritmisch van de weeën en tonen hun pijn (ritmische kreten); hun armen zijn met elkaar verstrengeld.

Op de voorgrond verschijnt de ceremoniehouder of liever, -houdster: de Afrankeri; deze loopt naar de onverlichte drumhoek en zegt:

AFRANKERI
Dit leven is zoals muziek.
't heeft z'n ritme,
't heeft z'n klank.

Mijn muziek is
in z'n rust net als
de goddelijke slang
Dagwe, die opgerold ligt
in de huid der drums.

(luidop, terwijl licht aanflitst)

Pokuman, pré!
[Speel, muzikanten!]
Roep ze op voor me,
de mensen,
met een lofzang aan
Godin Aisa,
Moeder van deze Grond,
Mama fu Grontapu,
Moeder van onze zielsnatuur!

(Opkomst zang- en dansgroepen met Aisa-lied)

Midden op de achtergrond staat een manspersoon in het wit of zwart gekleed (soort priesterfiguur). Hij heft zijn armen ten hemel; in zijn handen een kalebas, waarin water en kruiden ('het levensmedicijn');

onder het uitspreken van zijn tekst begint hij te sidderen, waardoor het water uit de kalebas loopt (plengoffer).

SPREKER
God van de goden, macht van de almacht-ooy!
Aay-o! aay-baaa! Kracht die de bron is
van de al-wateren der levenskracht!
Mmm... eh, eh!! Geef hen de zegen die
de reiniging is der geschiedenis!

Er is geen scheiding tussen dood en leven,
mmm-baaa, mmm-baaa, mmm, mmm, mmmmhh!!
Alleen de levenden kunnen ons zeggen
vanuit hun hartgronddiepte, aay,
vanuit de yams die de wortel is
van het gevoel, aay, mensenbodem,
wat voor de kinderen de toekomst is!

O navelstreng, ku-kumbatité-oy!
Streng aller navelbuiken,
laat uw kinderen los, o, lòs!
Yeye d'e poko nain a frudu fu dyodyo:
o, mensengeest in de wandeling
doolzaam over de eeuwige wateren!
Adem uit adem, laat hen los! Un lusu!

Want los mogen zij zijn, los
van de buik, en vrij als nieuwe spruit!
O, op de akker van de mensheid
staan de nieuwe loten van 'n nieuw
seizoen! Un lusu-baaa... hohohoy!!
Los van de navelbuik en... los!
Los van de lasten der verledentijd!

(snuift en briest)

In deze fase van de openingsscène met de twee zwangere vrouwen wordt

nu Mama Aisa [de Aardmoeder, Aardgodin, ook wel: Moeder Natuur] door de opkomenden met zang en plengoffers geëerd. Enerzijds verschijnt Elzaro als danser/zanger en anderzijds Yorka(fowru) als jongeman annex danser/tovenaar. Beide zijn eerst prominent aanwezig als 'feestelijk uitgedoste, doch gewone dorpslieden' die nog in hun grote rol van straks moeten kruipen.
Terwijl de ceremoniehouder of -houdster, de Sisi oftewel Afrankeri [dus de aanstichter en losmaker van het spel, de intrigant], zich naar de drums begeeft om 'de muziek wakker te maken', gaan E. en Y., de twee jongemannen dus, ritueel dansen rond de twee zwangere vrouwen uit de openingsscène, waarbij de twee (E. en Y.) als een soort 'oproeper van de haring'fungeren.

YORKAFOWRU

Ofru! ofru! ofru! Er moet oneindig veel geofferd worden!

Het 'offeraltaar', de Wante(n)-banyi, wordt aangedragen. Wante(n)-banyi heeft twee betekenissen. Wante-wante betekent: direkt, onmiddellijk. Het is dus letterlijk een 'direktbank' voor het storten van een bijdrage. Wante(n) is afgeleid van one-time, ofwel once-upon-a-time: dat is meer de mystieke betekenis: via deze bank wordt het kontakt met de goden-/geestenwereld der vooroudergemeenschappen opgeroepen.

ELZARO

Wasi! wasi! un mu wasi! Tijd voor de rituele reiniging!

De prapi wordt aangedragen en iets lager dan het altaar geplaatst, dit vanuit ideëel oogpunt.
Het loopt uit op disharmonie en wedijver, waarbij Y. en E. de vrouwen uit elkaar trekken, en zij elk [met behulp van medestanders] één zwangere vrouw naar één der beide objekten sleuren, onder het maken van duidelijk rituele gebaren, teneinde de geest van de vruchten als het ware op het objekt over te brengen. Daarbij dreigen E. en Y. elkaar te lijf te gaan.
De rest schiet daarop toe bij wijze van vroegtijdig ingrijpen, waarbij al duidelijk wordt dat er twee partijen tegenover elkaar zullen komen

te staan. Nadat de twee zijn afgevoerd, volgt een poging tot afleiding en onderlinge verzoening van de gemeenschap in de grote dansceremonie.

- Einde Openingsscène -

- Scène Eén -

Plaats: achtererf [achterste stuk van een woonperceel] met een klein afdakje ['halfdakje' ofwel krotje]; op de voorgrond een oranjevruchtboom met vruchten/bloesems
Tijd: voorafent met lichte maangloed
Personages: Alabasya [een soort Al-vader'], oudere neger, zittend op drempel; Alma ['een soort Zielemoeder'], z'n vrouw, hangend over de ballustrade
Aktiviteit: het overwegen van hun persoonlijke verhouding na het bedrijven van de liefdesdaad

ALMA

(zingt)

Mek' mi ferlèi wan prisiri gi yu,
'ka yu na a waran-waran, waran...

(voor zich uit mijmerend)

Aay, de verleidelijkheid van het plezier... liefdesplezier...

ALABASYA

...we hebben 't geplukt aay, net hoe ze zeggen: fu broko na moro switi froktu: het loof der minne... zoete vrucht...

ALMA

Yu na a waran, waran...
de warmte, rondom me dijen, ik voel het:
iets leeft in me, een liefdesvrucht.

ALABASYA

Me schat, 't bloeit no?

ALMA

Ayi, met ondeibuiklekkere warmte!

ALABASYA
Wel, is goed dan! Ga, maak een thee fo me!

(terwijl ze bezig is in het nabije open keukentje)

Aay, deze afent met z'n wereldglans! Frisverse wind... 't ademt op je af!

(strekt ledematen)

Mi skin kon lusu! [Ik ben er fit van geworden.]

(snuift geur op van de boom)

Die reuk van die alanyavruchten... 't geeft memorie van historie.

ALMA
Wat praat je daar zo dang?

ALABASYA
Niks... negerhuisdrempel-filosofie.

(mijmert voort)

Al die lanen van vroeger: ik zie ze fo me: de weg waarover je begint te lopen met je mensenvoet onder je lichaam: memorie van dit volk z'n historie: wegen met aan de zijkant de alanyabomen.
Ze zijn geen namen die daar opengaan... maar... bloesems zie ik, verse trossen bloesems, van jonge mensen, als plansun.

ALMA
Pransun?

ALABASYA
Aay, pransun: nakomelingen, bloesems... vruchten... kinderen.

ALMA

(zingt opnieuw, met waaier houtskoolvuur aanwakkerend)

Basya beni baaa, beni baaa,
broko a froktu na anu-o.
Tu dede meki wan ati-o.
We, lé-o, lé-o,
aranya na tité-o!
Wan alanya nain mi dyari-o.

ALABASYA
Vrouw zo! Bederf me afent niet no? Ik hoor je zingen over slavendrijver die de levensvreugde van ons ooit heeft weggeplukt. Neger als fruitplukker die zelf fruit is: mandenvol... mandenvol... ze hebben onze mensen, heelhele generaties, als slaaf geplukt, weggerukt en vergooid, als bedorve fruit zeg ik je!

ALMA

A man disi, yere: deze man! Eerst ben je zo lief, zo liefdeslief! Warm en met krasse kracht. Dan ineens zo, lijk je zuur geworden, zuurder dan die alanyavrucht. Vergeet die ouwe dinges. Wind waait geen ouwe geur aan, als memorie, niet dat alleen. Wind waait ook ouwe stank weg en wind waait een frisse geur aan: nyunnyun-smeri.
Hier, neem en drink. Dan laten we gaan slapen.

(terwijl hij uit de kom de thee opslorpt)

Misschien heb je gelijk, ik ruik ook iets. Geen frisse geur, maar wel bederf. Ik weet niet, maar 't ruikt... hmmm, precies hoe dooie dinges ruikt. Mijn god! Dood met bederf!

ALABASYA

Of misschien een bederf zonder dood: precies hoe je een ouwe beerput openmaakt: die ouwe stank blijft, hoewel 't niemeer wil rotten.

ALMA

Hou me! Ik voel... ik weet, dat er is leven, in ons, met ons, maar tegelijk leeft dood met ons.

ALABASYA

Iets wat nie gaat vergaan. Een gestorvene die nie bederft. Een zweer, die nie kapot wil rotten, maar die ook nie genezen wil. Ffft! Eén grote leleku!

ALMA

Je maakt me bang! Leleku? Wat fo leleku?

ALABASYA

De leleku die de erflast is van al die mensen die voor ons bestaan hebben geleden. Hun pijn is nie vergaan. Hun traan nie droog. Hun stank nie weggewaaid. Hun bloed blijft stollen.

ALMA

Ke! Maak me nie bang! Mofo na banawatra: alles wat je zegt kan kwaad oproepen. Me buik... stel dat 't net een kind gaat krijgen, nyunnyun-froktu: in mij een negerbloesem... mensevrucht... nono, a no mu pori: 't mag niet verrotten!

(angstig)

Waarom maak je me bang?

ALABASYA

... omdat ik zelf door een vrees word aangetast. Kom, kom la' me je warmen. Kijk, kijk daar: no frede [niet bang zijn]!

Maar 't lijkt alsof tak aan die boom beweegt. Net ofdat boom z'n bloesems wil afschudden! Oranjebloesems... zure vruchten. Zuurder dan zuur. Boom is geworteld op een grond die ons verleden kent.

ALMA

(zich losrukkend)

Maar we zijn nunu, geen verledentijd, maar nu! Laat die gedachten los no? Kweek geen kwaad op hart! Wat er gebeurd is, onze slavendom, onze zweet, onze pijn, al die gevechten van ons samen, om één te blijven, samen, huis hoe klein ook, dit afdakje... we mogen trots zijn op ons eigen leven.

ALABASYA

(omarmt haar, wil huis binnenlopen)

Now so, a yuru naki fu wi si bun-krakti, na makti fu lobi, fu wi srefi, wi kra, wi yeye, wi dyodyo. La' we ons nest gaan vullen weer... [Het is nu tijd dat we beseffen hoe onze eigen kracht de liefde in ons weet te scheppen, geestkracht. Kom, we gaan naar bed. Op naar het warme nest!]

Op dat moment valt er iets in het duister op de grond.

ALABASYA

Wat schrik je? 't Is een vleermuis. Of één of ander nachtgedierte, awari [buidelrat] misschien, met z'n rattesnoet.

ALMA

Ik vertrouw het niet, ga kijken!

ALABASYA

Ach, láát!

ALMA

Ik ga nie kunnen slapen als dinges zomaar vallen en geen niemand weet wat.

ALABASYA

(spottend)

A wan yorkafowru [een geestenvogel]! Ja, is een nachtvogel hoor, aay, nachtvogel uit z'n vleugelbaan ontvlogeld! Hahahahaha...

(gaat kijken)

Hm?! Ik zie nèks. Grond hier is schoon alsof gebezemd. Vrucht hangt aan boom, en vleermuis...

(ineens: schrille kreet)

ALMA

Mijn god! Wan dede o psa: iemand gaat doodgaan, hoor die boodschap!

ALABASYA

Mars, jo duivelse nachtbeest! Krapeer zelf! Jo saka-

saka [ellendige]!

ALMA

Mi skin e gro! [Ik heb kippevel!] Pas op!

(iets fladdert op, verdwijnt)

Mi jeses, wat is dit voor een voorteken?

ALABASYA

Voorteken? Ach, ik had je gezegd: is vleermuis zoekt z'n dinges zo vraatzuchtig! Alles wat bloeit moet 't aanvreten!

ALMA

Lieg niet no? Ke, het was iets anders... een ziel die afscheid neemt van ons... aw, me buik... mi bere e krampu [buikkrampen].

ALABASYA

Nono! Kalmeer! Het was echt niets.

ALMA

Is jij hebt misschien krachten opgeroepen. Jij, met je ‘memorie van historie!’ Leleku! Kwaaie geesteserfenis! Neger z'n diepgewortelde buikpijn, aw, aw!

ALABASYA

Kon! [kom!] Als dat het is, dan meki un wasi-pur'mofo. [Laten we dan een ritueel reinigingsbad nemen.]

(gaat, plukt een paar oranjevruchten)

Ogri mu kmoto a wi mindri: weg met alle onheil! Ga, haal die prapi [aarden kuip] fo me. Ik ga je wassen, schoonwassen, mezelf ook; yeye mu fri: vrij van alle soorten erflast.

Op dat moment klinkt er opnieuw een schrille yorkafowru-kreet. Met rasse schreden gaat het paar naar binnen, terwijl het bij wijze van afweer vloekt:

Satan-didibri! Sakasaka yu! Ellendige sebrefata! M'mapima yu! Nachtsatan! Fufruktu!

- Winti-intermezzo -

Nu verschijnt E. opnieuw, en wel gehavend, als 'n dolende-in-trance. Hij verkeert in een krisis; hij begint te beven, stottert onverstaanbare geheimtaal met het schuim op de lippen (is blijvend in trance dus) en wordt vervolgens als het ware ondervraagd: zijn onderbewustzijn,

z'n kra, spreekt, doordat hij het ritueel moet uitvoeren, waarbij iemand met een ei in een kom staat; als iets 'ja' is, schudt hij heftig met de hand, waardoor het water in de kom over de rand loopt; als het antwoord 'nee' luidt, houdt hij zich stil. Aldus wordt er een soort diagnose verkregen:

VRAAG
San du yu, pikin? Wat scheelt je? Heeft iets je geest gegrepen?

ANTWOORD ELZARO
Beven en sidderen.

VRAAG
Is het een vooroudergeest, een A(mn)puku?

ANTWOORD ELZARO
Geen reaksie.

VRAAG
Is het een Leba, de god die de bewaker is van onze wegen?

ANTWOORD ELZARO
Geen reaksie [nee dus].

VRAAG
Is het *kunu*, de oude erflast van onze gemeenschap?

ANTWOORD ELZARO
Heftig schudden!

VRAAG
Kunu? Maar dat is onheilslast! Welke precies?

ANTWOORD ELZARO
Geen reaksie [nee dus].

VRAAG
Is het de geest van een voorouder?

ANTWOORD ELZARO
Licht schudden [kennelijk ja dus].

VRAAG
Een kromanti-god?

ANTWOORD ELZARO
Geen reaksie [nee dus].

VRAAG
Een voorouder was 't, vooroudergeest als last op ons! Een yorka?

ANTWOORD ELZARO
Heftige reaksie [ja dus].

VRAAG

Geest van je vader, je grootvader?

ANTWOORD ELZARO
Reaksie wordt minder [onjuist dus].

VRAAG
...van een slavenvoorouder?

ANTWOORD ELZARO
Zeer heftige reaksie [zeer juist dus]!

VRAAG
Een goeie?

ANTWOORD ELZARO
Geen reaksie [nee dus].

VRAAG
Dan is het een oudheidense slavengeest, 'n *profenyorka*?

ANTWOORD ELZARO
Uitermate heftig schudden [zeer juist dus].

SLOTWOORDEN

Een slechte geest?! Een kwaaie yorka! Mijn god, hij's in gevaar! We moeten die yorka wegjagen! Ga kruiden plukken, vlug! We moeten 'em van deze last vrijwassen!

(Vanuit de coulissen opnieuw een snerpende yorkafowru-kreet.)

HANDELING

Met driemaal het glas waarin het ei rond E. 's hoofd te draaien, plus driemaal langs zijn gezicht te blazen, wordt dit stukje ceremonie beeindigd.

E. blijkt aldus bezeten te zijn van een yorka. In de meest letterlijke zin: zijn tegenspeler blijkt een ware vijand en belager te zijn geworden die hem vanuit 'het Duister' het leven bedreigt.

- Einde Winti-intermezzo -

- Einde Scène Eén -

- Scène Twee -

Plaats: achtererf, buiten, naast het afdakje
Tijd: volgende dag, late namiddag
Personages: Alabasya, Alma, Sufra, Boodschapsmeisje
Aktiviteit: gesprek met daarop volgend berichtgeving

SUFRA

Hallo, buurman, ben je thuis? Dat ding is stil hier mang, a sani tiri. Misschien zijn ze hun middagslaap aan het doen, of andere dinges... liefdesdinges...

(blaft als hond)

Wow-wow-wow! Buurman, inbreker gaat met je cente weg... Hei yo, stop! Mi tak' stop!

(venster gaat open)

ALABASYA

Welke sebrefata maakt hier z'n stront? Ik breek z'n nek voor 'em, m'mapima [krachtterm]! Tan [nee maar]? Buurman Sufra? Is jij bent 't?

SUFRA

Na mi [ik ben het inderdaad]. Hoor hier, ik ben even een praatje met je komen maken.

ALABASYA

Aay, je bent 'n praatje met me komen kletsen, no? Hoe laat is het? Ik was net even...

SUFRA

Spanning mang, spanning! Die vrouw is gaan bevallen en me hele zaakjes lopen in de war.

ALABASYA

Ach mang, 't komt in orde. Jeugd schept nog groter jeugd. Als dat kind er is kan je je gang weer gaan met alles. By the way: moetje nie zijn daar [in huis]?

SUFRA

Vroedvrouw is d'r, familie is d'r. Dus wachten we maar af.

ALABASYA

(borstrok aantrekkend)

Ik hoop dat je een stevige mamboi krijgt. Met dochters krijg je altijd lastigheid, mi boi. Weet je wat? Ik pak een stoel, dan kom ik buiten en dan gaan we kaarten.

(even later, bij een borrel)

ALABASYA

E?! Zet die kaart no? Deze man, wat ben je zenuwachtig. Het lijkt alsof jijzelf dat kind gaat maken!

SUFRA

Mi dren wan dren.

ALABASYA

Troef! Mi nyam yu [gewonnen!], nu mag jij verzoeken om me poot te lichten. En ga nie zeggen straks dat ik met ‘takruanu’ van je heb gewonnen. Alle soort duivelskrachten die vandaag de dag heersen op mensen...

SUFRA

Ik heb gedroomd. Mi dren wan beri: een begrafenis.

ALABASYA

Wat zeg je?

SUFRA

Ik heb een begrafenis gedroomd, maar dan als feest. Tafel, alles gedekt, muziek staat klaar om fayapoku [spetterende muziek] te spelen. Maar dan ineens zo, een grote zwarte vogel vliegt over die tafel en valt zo: bammm!

ALABASYA

A no kan bun! [Dat kan niet goed zijn.] Ga verder!

SUFRA
Als ik om me heen kijk is iedereen verdwenen, iedereen, mensen met vreemde soort gezicht. Ineens zo, pampampam, het regent. Het regent In no-time staat die hele erf onder water, je gaat het niet geloven.

ALABASYA
Dan is het dat ding wat ik gezien heb, gisterafent.

SUFRA
Fa so? [hoezo?]

ALABASYA
Die alanyaboom daar...

BOODSCHAPSMEISJE
Meneer, meneer! Kom snel, ik heb bericht voor u.

ALABASYA
Ga, jullie speelgoed is gekomen. Deze man, ik feliciteer je!

BOODSCHAPSMEISJE
Meneer Sufra, ik weet niet hoe ik 't moet zeggen. Vroedvrouw wil met u praten, maar ik moet alvast zeggen dat het anders is gelopen dan verwacht.

ALABASYA
Sang? [wat?] Een blind kind? Doof? Gebrekkig?

SUFRA
Erger geloof ik, meisje, ik zie het aan je: vertel me!

BOODSCHAPSMEISJE
Ik mag niks zeggen, ik kom alleen roepen.

(vanuit het naburig huis klinkt er gehuil)

SUFRA
Je hoeft me nie te zeggen, ik weet al: a dede!

ALABASYA
Buurman... ik... kondoleerje!

(bedenkt zich)

Of misschien moet ik mezelf kondoleren.

SUFRA
Hoe zo dang?

ALABASYA
Iets zegt me: we zijn nog nie klaar.

(terwijl de twee anderen afgaan)

Er waart een geest hier rond op deze grond. Yorka! Fffwèh!! Ik weet nie waar 't vandaan komt, maar 't eist leven. Ouwe hebi's [lasten], mijn god! het lijkt alsof een ouwe hypotheek z'n afbetaling wil. Maar wíe heeft 'em dan afgesloten? Wat is die onderpand? En vooral: wíe gaat aflossen?

- Winti-intermezzo -

De Zwarte Koningsschapsscène.

Nu volgt een tó ofwel Kra-tafra een ritueel dat erop gericht is de individuele geest van iemand te verhogen. Zulks komt erop neer, dat E. op een houten bankje op een kleed gaat zitten na driemaal er omheen te zijn geleid door de priester(es) die daarbij plengoffers brengt en zingt of bidt, hem feestelijke Afro-kleren, pangi's (hoofd-en lendedoeken), omdoet; met palmtakken en hoofddoeken zwaaiend wordt om hem heen gedanst; hij drinkt uit een kalebas en mag bij wijze van eer 'des negers ware voedsel', African-food: [yams en bananen] eten.
Een ere-ceremonie dus, waarbij het individu behandeld wordt als de rituele koning. Onderwerp van deze handelingen is dus E., bij wie men het konflikt tracht te bezweren door middel van dit zogeheten 'persoonlijk vereren' [de prisi-man oftewel iemands geest eer & gerief aandoen]. Dit helpt niet.

- Einde Zwarte Koningschapsscène -

- Einde Scène Twee -

- Scène Drie -

Plaats: niemandsland [baarmoeder, voorwereld enz.]
Tijd: nacht
Aanwezigen: Elzaro en Yorkafowru
Aktiviteit: vanaf hier begint het spel tussen die twee
Er klinken geluiden van rinkelende kettingen; voetstappen; een schreeuw klinkt op; 't is 'n soort vogelgeluid uit mensenkeel, rauw en onbarm-

hartig; Yorkafowru komt op; zijn ritmische gang heeft iets van doodse stuipen; glinstering over zijn fantasie-uiterlijk; maakt rondjes op het podium; lacht, onder getokkel van valsspelende gitaren. Achtergrond van koorzang en groepsbewegingen. Yorkafowru komt uit Dodenland of uit het Rijk der fabelen.

YORKAFOWRU

Ik ben Yorkafowru, dood z'n boodschapsvogel! Vóór dag komt, móet ik 'em vangen, met illusie!

Ik moet 'em wringen tussen de bomen, van het oudste oerwoud, dromen, en het bestaansbedrog!

Eén zweepslag van bewustzijn, die z'n hersens opensplijt,
daar in zijn hoofd! Dan kan het oog van de geheimenis gaan zien,
hoe zijn verstand begint te werken! De eerste, zuivere gedachtengang!
Ik word zijn geest, zijn Kra! Wrrrhohooiiiii...!!

(mijmerend)

Mijn macht bestaat uit zijn bestaan, hahaha:

ik jaag op zijn geluk: iemand gevangen houwen die iets heeft, wat fo joú het ware leven zelf is,

wat jij bent met je zijn! Ben ik z'n Zelf, dan...
is hij dus de bespiegeling van mij, in wording...
Dus is fo mij de praktijk van polletiek: ik...

Ik speel z'n koning zonder kroning [ongekroonde koning dus]; ik... laat 'em fo me onderdanen;

zolang hij zo doet, ben ik mooi nooitmeer zonder één kroon; want... dat is hij! Zijn leven buitendien, is me beloning! Hay! Hay!

Míjn vleugels wil ik, móet ik, uit hem halen,
vóórdat hij in de eeuwigheid verdwijnt.
Want dan is al wat geest is in hem, kwijt, verdwenen.
Een vrijheid, wil ik, die niet aangetast wordt door de tijd,
door de geschiedenis, waarmee hij dalek wordt beladen:

Oranje's vuiligheid, zijn schone illusie,
waarmee hij denkt tijdens z'n leven te gaan feesten...

Gaat in een hoek van het toneel diep zitten hurken. E. komt op. Hij heeft een gezicht dat sterk lijkt op dat van Y., bijna diens evenbeeld. Maar dan niet zo engelachtig of demonisch, gewoon menselijk; sober is hij van kledij. Onzeker in het duister, is de gang van E. Dan schiet Y. tevoorschijn. E. schrikt.

YORKAFOWRU

Hé yu boi Elzaro! Pe y'e waka e go: wáár ga je man?

ELZARO

San? En?! Wat is dit? Wie? Wat ben je?

YORKAFOWRU

Bewaar je schrik fo later!
Ik... ik ben de Schaduwnaar, de Yorka van het Niets, hahaha... ik eh,... ben iemand die je nie gaat kennen!
Ma' wakaman [maar zwerver], wat geeft dat? J'hoeft nie bang te zijn of zo! De hand des duisters kan slechts aantasten wat door het licht werd aangeraakt, op 't scheppingsogenblik.

ELZARO

Baas grappetapper! Iemand die me naam roept, zomaar zo, midden in die donkere buik van deze duisternis! Whoh! En in 't holst van de ontmenselijkte nacht! Nacht! Nacht! Dan moet ik nie bang zijn voor 'em, no? Wel luister: j'hebt nie met een gek te doen!

YORKAFOWRU

Ach man! Ga je wantrouwen verpanden! En luis-

ELZARO

Wat fo luister!
Donder op, jo leba! [hier: rot op, onheilzame figuur!]

YORKAFOWRU

Nee mang! Word nie kwaad! Ik kan je zelfs ten geleide blijken. Ik bedoel... toevallig ga ik dezelfde kant op als jij... Dus paradeer ik mee. Okee?

(voor zich uit)

Twee... kunnen zich meer verweer veroorloven tegen overvallers, schurken en misdaadmakers! De eenarmige is sneller overmeesterd dan degeen van wie de beide armen slagen kunnen uitdelen, begrijp je? Samen zijn wij als de vuisten die op het geweld van

de wereld terug kunnen slaan.

ELZARO

Boze geest, laat me met rust! Of... ben je gewoon... een lawman [dwaas], uit het gekkenhuis voor spoken...

E. tracht Y. eerst te ontlopen en als deze hem onvermijdelijk nabij is, van zich af te duwen. Deze probeert zich aan hem vast te klampen, hem op te houden, voor hem te gaan staan. Zij lopen schijnbaar, waarbij het opvalt dat Yorkafowru z'n handen gebruikt als vleugels.

YORKAFOWRU

(met rare geluiden)

Kwiiikwukwu... hhhhllllluuuu...
Suma na a wan di no sab' san na taki?
Suma na a wan di no sab' san na bro?
Whuhuhuhuyyy... wuyyy!!!

KOOR

Niemand zijn wij, zonder de dialoog van ruimte!
Niemand zijn wij, zonder 't spreken van tijd!
Onze adem blijft leegte! Ons gevoel schept 't lijden!
Zonder een ziel, zonder een Zelf zijn we geen van beide:
noch levende, noch dode. Enkel niemand, niets, of nergens.

Minder dan een gram weegt de leegte van een schelp.
Maar 'n méns zijn júllie beide, als de slak
die erin huist met 't gewicht der ademgod!
Elzaro-oooyyy! Elzaro-oooyyy!
Geest en lichaam in één huis!
Elzaro-oooyyyyyy!!!

(E. ontsteekt in woede, grijpt Y.)

Leba! Laat me met rust! Ik wil de dag der wereld zien!

YORKAFOWRU

(waarschuwend)

Elzaro! Elzaro! Waar denk je datje gaat?

(Hier grijpt Elzaro Y. en drukt zijn vuist tegen diens slaap.)

ELZARO

Jo nachtbeest! Hoe weetje me naam?

Je bent geen kwaaie geest, waarin ik nie geloof!
Je bent geen schurk, ma'je wil me bang maken!
Kra! Yeye! Dyo-Dyo! Help mij!

YORKAFOWRU
Nee! Nono! N'no! Ik... ik wil...
Wat hoort me oor hier aan me?
Roep jij mij te hulp!?

ELZARO
Wát wil je? Als je me nie vertelt, wordt ik vanavend nog een moordenaar...

YORKAFOWRU
Van wie? Van mij of van jezelf?

ELZARO
...van mensenvlees!

YORKAFOWRU

(lacht)

Van mensenvlees?!

(bombastich)

Je lijkt wel de dood, de Grote Verdelger, de Uitrotting van het leven zelve, the Exterminator!

(kalmer)

Nee, van je zelf, dat lijkt zeker! Ik wéét dat je na' de stad gaat, naar een feest! Nou ja, feest: naar de schoonheid en 't geluk van de wereld, no?

(schudt mijmerend het hoofd)

Mhmm...!
Kom met me no?, naar een ánder feest! Daar waar geen wereld is, maar dan ook geen ‘wereldfeest’!

(E. laat Y. los, deze valt om, maakt koprol en staat dan weer, net een gebochelde ouwe man, te smeken).

YORKAFOWRU

(op speciale toon)

Ik weet, je bent net feestgaande aan 't wezen... Aay grontapu! [Wee de wereld!] Ke porti! [ocharm!] A no sabi san o miti en... [Hij weet niet wat 'em te wachten staat.]

(dan normaal)

Ma' kom! Deze kant op! Als je zo graag naar daar wil gaan... ik heb een wagen die je gaat dragen zonder dat je hoeft te lopen. En wat je mee gaat maken... Als

deze nacht voorbij is, kan je aan iedereen vertellen, hoe geweldig 't hier was! Want wat je nu gaat zien is meer dan ooit die wereld

waar je gaat kan tonen. O, je begrijpt me niet no? Wacht!

(voor zich uit)

't Is 'n kracht die in ons leeft met luister!
De waarheid heeft het donkerste gezicht
waarvan de nacht in duisterheden fluistert
dat 't kan flonkeren als spiegel van 't licht.

ELZARO

Man! Je zegt geweldige dinges, ook al versta ik geen bal d'rvan! Maar goed, je maakt me góed nieuwsgierig!

(waarschuwend)

Luister hier! Ik kom! Maar als je één mars maakt met me...! [als je me bedriegt...!]

YORKAFOWRU

Ach, deze man! Jij met je aangeschapen wantrouwen!

ELZARO

Wat?

YORKAFOWRU

Je denkt dat het leven pas begint als je dáár bent?

(lacht 'em uit)

Okee! Laten we daar gaan, waar jij wil!

(spottend)

Het aardse paradijs...! Je gaat plezier hebben, no k'ke! [tot en met!]

ELZARO

Meiden gaan daar zijn no?

YORKAFOWRU

Aay! Meide gaan daar zijn! Nie twee, ma' tweehonde'd! Tweehonderd... zo geen tweeduizend! Meer zelfs... allemaal fo jou geschapen...!

ELZARO

Ik ga genieten no? Ik ga ‘euken’ no?

YORKAFOWRU

Ay! Je gaat geniéten! Je gaat neuken jonge! Net zolang tot je tot stof zal wederkeren! Je lust zal de goden behagen, eeuwig... eeuwig...

ELZARO

Hoe bedoel je? Volgens mij...

(de woorden ‘hou je me fo de gek’ spreekt hij niet uit)

YORKAFOWRU

Alles, man, álles! Alle plezier van de wereld ga je hebben!

(lacht vogelachtig)

Zelfs het plezier... van het eeuwige lijden.

ELZARO

(boos)

Wat fo fokking dinges zegje dan? En?! Je praat! Je praat! Je lúlt! Toon me wat je bedoelt met je fokking eeuwigheid!

YORKAFOWRU

(in pose)

Feest no? Kijk!

(martelscène)

Kijk daar!

(in andere hoek zwoegscène van arbeiders)

Kijk nogeens jo!

(op weer andere plek een moordscène)

NB. Het gaat hier om de z.g. actualisering: de regie kiest welk 'beeld' er getoond wordt; mogelijkheden te over: historische (slavernij) of politieke situaties, maar ook racisme bijvoorbeeld kan aan de kaak worden gesteld.

ELZARO

(met handen voor ogen)

Waaayyy!!! Ik kijk niet! Ik kijk niet!

(Y. trekt E. 's handen weg voor z'n ogen)

Ik... ik zie niets! Ik ben blind! Ik... ik zie wel, maar ik ken die dinges niet... ik begrijp ze wel, maar ik ken ze niet... nee, nee! Is nie fo mij! Is nie fo mij bestemd! Ga weg, jo ellendige kwellenaar!

YORKAFOWRU

(scène's voorbij)

Je wíl ze nog nie zien, dat is dat ding! Die hebi's van grontapu: wereldlast! Arme jij met je kinderogen, de ogen van een onschuldige ongeboreling...

J'hebt gelijk, mi ba [vrind]. Wat kan jíj zien?

Wat kan 't kennen, herkennen? Je bent nog nieteens geweest, daar, in die wereld waar je zegt te willen gaan. Dan ga je 't leven kennen? Haha, pas maar op dat je niet met mijn woorden spreekt! Want via mij heb je 't gekend... gekend ja, via de wegen van de erfelijkheid.

ELZARO

Bedoel je...

YORKAFOWRU

Nee, ik bedoel níet dat je doodgaat, weer terug naar de schoot van de mensheid, als een oude wijze die reeds leefde, of 'n keizer, 'n geweldige dichter die werelden aan elkaar rijmt...

Alles wat ik bedoel, domkop, is dat jij straks voortdurend ge-

konfronteerd zult zijn, met de geschiedenis van je aanstaande ouders. De geschiedenis van het land met het leven dat jou zal trachten te wurgen met de waarheid van z'n onderworpen tijden.
De tijden van het handgebonden slavenmensenleed! Beesttijden! Met bloed, zweet, pijn...

ELZARO

Waaaaaayyy!!! Ik wil niet! Ik sterf liever met de ongeschondenheid van ziel, van... mezelf, van... van jóu, Yorka! Vluchtige geest, ga terug en laat me! Laat me! Bederven wil ik, vanuit onschuld, niet vanuit een geschonden toekomst! Ga!

YORKAFOWRU

Wat is 'n vis, tenzij het water 'em wil hebben?

(lacht hem uit)

'n Doodgeschubde visse-lijk! Op 't droge! Elzaro me jonge, ik ben fo jou de kiew die levensadem ademt. Kom, we gaan verder!

ELZARO

(hoort 'em niet)

Vanuit dit minimale zijn!
Vanuit... vanuit het kleinste heelal
dat ons bloed herbergt!
Vanuit het zuiverste kristal waaruit
de ziel is opgebouwd... de fonkelende
eenzaamheid van het kleinste sprankje
licht... levenslicht... vanuit mijn
al-goddelijke wezensnaaktheid...
de erfbare schoot van het weke vlees!

Mijn god: mijn ogen hebben reeds de blik gevangen
van het verstand dat met de waarheid van de wereld
mij tot stervens kwelt! Ga jij! Ik ga niemeer!

Terwijl hij praat is steeds luider het geluid van een kar te horen. De stem van Y. klinkt nu plechtstatig en diep, vol echo, als in een grote ruimte vol visioen.

YORKAFOWRU

Teruggaan kán niemeer! Je ogen, hoe gesloten

ook, mi boi, hebben de pijn van de wereld aanschouwd. Je teruggenezen, tot een onschuldige aap met een blanco-verstand, een kronkeldier dat slechts van kruipen weet, een ‘ding’ dat willoos is, en dus puur en onschuldig, kan ik niet meer. Slechts wijden kan ik ze, die ogen van je, nee, zalven, met de droevige tranen van mijn eigen zielehoop!

(gaat, legt zijn handen op zijn eigen ogen, haalt ze daarna over E. 's droevige gezicht, bestrijkt diens ogen)

Stap in dit voertuig van het bewogen zijn!
Met al je verstandje Yeye en je Kra!
Met al je Zelf, Elzaro! En met mij, je Dyo-Dyo,
die je Wil is en je Beschermgeest tegelijk.
Pluk nacht terwijl het nacht is!
Dalek komt de wereld van de zon.
En van de waarheid die verbittert en verblindt!

De kar is inmiddels verschenen. Ze stappen op, verdwijnen. Dat wil zeggen, E. zit op de wagen, Y. trekt deze de wijde verre diepte tegemoet.

- Einde Scène Drie -

- Scène Vier -

Flarden geluidsdekor van natuurgeluiden en achtergrond van voorwereldse landschappen. Rijdende wagen (kar). Yorkafowru trekt, met Elzaro erop zittend. Wagen stopt.

YORKAFOWRU
Dit is een eindeloze tocht...!
Alleen het zegel van ons zielsgeheim
herbergt 'n brief
die deze tocht beschrijft
maar dan zonder papier of inkt,
alleen met hartstocht en verdriet

(luid)

Friman! Fring mi fré kon gi mi!
[Drager der vrijheden, werp mij mijn vleugel toe!]
Ik wil opvliegen, nu!
Me vleugel! Me vleugeleugeleugel! Vlug!

(Er komt geen vleugel.)

ELZARO

Friman! Fri-maaaaaaaaan!

(Alleen het geluid van de opstekende wind is te horen.)

YORKAFOWRU

Friman is ons vergeten.
De Vrijheidsdrager is verwikkeld
in zijn wedloop met de wind.
Hij zucht, hij raast, hij tiert.
Hij blaast en ruist 't gehoor voorbij
en smoort in 't rijk der rusten.
Nu zie je, wat beginnen is.
Het leven maakt z'n sluiptocht langs...
en naar de dood.
Nee, 't is het doodsbegin!

(gaat zitten)

Als we nie snel maken...

(staat op om verder te trekken)
Voorbijganger komt langs; sleept een grote, blinkende zilveren vleugel. Gaat van links na' rechts, zelfde kant uit als E. en Y.

ELZARO

Hé! Kijk! Meneer! Meneer! Wáár ga je?

(kijkt naar Yorkafowru)

Eey! Je vleugels! Stop! Stop die wagen, laat ik 'em gaan vangen fo je!
Ik vermoord 'em desnoods!

YORKAFOWRU

Weet je hoe ver en diep van ons hij is?

(lacht spottend)

Zónder gevleugelte, is hij nog verder dan onbereikbaar! Misschien zo ver als... jij!

(lacht geheimzinnig)

En mét die vleugel die je daar ziet
is hij een wereld van ons af. Misschien zo ver als... wij!

ELZARO
Is hij...? Is híj misschien de dood?
Is hij de pijn die je me toonde?
Of is hij ziekte? Koorts? Venijn?

(reageert plots alsnog op Y.'s woorden)

Of... is hij óns misschien, vanuit de dood bekeken?

(Y. antwoordt niet, maar lacht akelig)

FRIMAN
Dis' na a neti fu a fri:
de nacht der Vrijheden...
Voordat ik, Drager van de Vrijheden,
echter vrij zal zijn,
moet ik mijn vijanden gaan uitroeien,
daar, op dat feest...
Vleugel! Vleugel, vlieg me na' ze!
Tover mij hun ziel nabij!

Friman tracht te vliegen, maar de vleugel der vrijheid is hem te zwaar. Kruipend met de vleugel achter zich aan, verdwijnt hij van het toneel, terwijl de vleugel wonderlijk genoeg licht als een veer opstijgt naar het midden. Y. stopt weer.

YORKAFOWRU

(uitbarstend in een soort kronkeldans)

Mijn vleugels, zijn van bloed!
Bloed! Bloed! Ja, bloed!
En rouw na doodgaan, rouw, om rotting!
Ik ben het wezen van de reiniging,
de reiniging van 't leven!

ELZARO
Hoe moet ik vleugels vinden voor 'em, laat hij gaan?
Maar dan, buiten mezelf om... hm? Wat zeg ik?
Ik lul ook al die wartaal van 'em! Maar goed, wie spotten wil...

(plechtig, terwijl Y. kronkelt)

Hij is mijn kroning, mhm! iya! mijn kroon!

Ik ben zijn troning, mhm! ayi! zijn troon!
Lichaam en geest elkaars gevangen zijnde ander, no?
Skin di no sondro Kra sa de! no sondro Yeye!
No sondro Yeye so! No sondro a kori fu Dyo-Dyo!
Ik en Mijzelf, het Zelf niet zonder mij, no?

Wie sta ik eigenlijk te bespotten? Mezelf?
Ma' Yorkafowru dan? Gijzelt hij mij? Ik hem?
Geest die het lichaam ketent en toch kettingvrij?
Lichaam dat geest gevangen houdt? Kijk dan!
Is er nog vrijheid dan? Kan ik nog handelen?

(langzaam de spot verliezend, in ernst, zelfs razernij)

Of is de wil, nee onze wil, de schijn van vleugel,
maar dan ons aan 't wezen afgerukt en toch de ziel nabij?
Lichaamsnabij en toch aan 't vlees ontbonden? Ja no?
Materie, zoiets als met de energie: al razend
schept het, moordt het en vernietigt, mhm!
Diktator is 't - en niet buiten ons! - van 't heelal.
Zijn daad is waardevrij, iya! iya! Koningdiktator,
gehaat, geliefd en in 't wezen van onszelf verankerd.

(als 'n gek met het 'eureka'-gevoel, terwijl de zich bewegende vleugel precies tussen E. en Y. bovenin komt te hangen, waardoor ze als in een soort driehoeksverband komen te staan:)

Ziedaar de mens als koning, troon, kroon, koninkrijk!

YORKAFOWRU

(laat met een magisch gebaar de vleugel verdwijnen)

Kettingreaksie die je bent! Schiet op!

- Winti-intermezzo -

E. spreekt, maar we horen de nasale stem van Y. Een priester(es) raakt nu bezeten; een Kromanti [soort geest of god] in haar, bevestigt in geheime Kromanti-taal [naar publiek toe te vertalen via een podiumtolk]

dat E. inderdaad bezeten is door een Profen-yorka met kunu [de beladen geest van het slavenverleden].
Deze kwade geest [de Yorka als zielskonflikt dus] zal E. niet met rust laten, voordat hij hem heeft geruïneerd; de oplossing, zo wordt vastgesteld, is het maken van een 'medicijn':
er moet een was'prati, een rituele wassing plaatsvinden, waaraan alle aanwezigen op verschillende manieren hun steentje moeten bijdragen: slechts met vereende krachten is de kwade Yorka te verdrijven [is zijn macht te breken];
een aantal aanwezigen raakt eveneens bevlogen en krijgen Fodu-winti's; via de 'geest'in hen dragen ze de juiste magische middeltjes aan, waarbij alles in de kuip terechtkomt; een enkeling begint al duidelijk de boel te saboteren.

- Einde Winti-intermezzo -

ELZARO

Ik ben gespannen om te zien wat dat we tegenkomen. Als 't geen bakru of leba is, dan weet ik niet! Een bos vol geesten...

(plotseling snel, vol argwaan tegen Y. die de kar voorttrekt)

Ik weet niet wie je bent, vervloekte ellendeling!
Dan kom je iemand zomaar meenemen! Stel dat je me
brengt na' de... na' de hel! Nee, kan niet!
- hé! hé! Wachte! Fo wát wou je je vleugel eigenlijk?
Zeg me! Als je me zegt, maak ik misschien eentje van
bananeblad fo je. Met ijzerdraad en vuurwerk, zodat
je in de lucht kan ontploffen tot een illusie, jo!

Y. antwoordt niet, zucht onder de last van de balk van de wagen die hij trekt. Hij steekt deze nu eens onder z'n arm, dan weer boven z'n schouder, zodat de wagen op en neer gaat en E. er vanaf dreigt te tuimelen. Eensklaps horen ze iets. Stop.

ELZARO

Wat? Heb je 't ook gehoord, met je dovemansoor?

Iets heeft geschreeuwd dat me bloed in me,
van zenuwachtigheid lijkt op 'n stroomversnelling!

(De kreet herhaalt zich, dan een soort diep gong-geluid.)

ELZARO

Wat? San a disi baka agen? [Wat nu?]

YORKAFOWRU

Me voetstappen! Hun echo! Dát hoor je!

ELZARO

Nee! Nee! Iets loopt ons vooruit!
Ik weet! Ik wist 't! 't Loopt vooruit!
Ma' 't is achter je! 't Wacht op je! En 't is al gebeurd... straks!
Dalek! Paspas! 't Gaat... daar waar we gaan!

YORKAFOWRU

(spotzaam)

Was 't misschien de geest, nee, 't spook van het verleden? De toekomst? Wacht! Dan is 't je lot: een spooklot! Mi gado: nanga dedesma m'e taki: Elzaro, je bent dóód!

ELZARO

Schijtzak! Het is... 'n schim, de vrijheidsschim die op wil vliegen! Aay, aay! Hoe moet ik vleugels vinden voor 'em, laat hij gaan?

YORKAFOWRU

Stil jonge! Gaan is wat jij doet!
Maar dan, niet zonder mij!

(lacht)

In de Winti zeggen ze: de mens?
De mens is 't paard dat goden rijden.

ELZARO

(als een honing)

Ja, ik rij, jij stuurt!
Ik mens, als 't paard dat goden rijdt!
Haha! Het dubbelomgekeerde beeld van de illusie!

(springt op, valt bijna van de wagen)

YORKAFOWRU

Ja, ík stuur! ik bepaal wat fo richting we gaan. Je lult en leutert dat jíj mij leidt, maar ík ben degene die 't te zeggen heeft: Stof, zonder mij, Geest, ben je niets, zelfs geen spookgedaante! Ik ga je laten kruipen fo me, letterlijk: in het stof! Al gaat die tocht er een worden van zielsvernietiging: ik

ga je leren wat het betekent een leven aan je te binden: ik, Yorkafowru, ga je 't verdriet tonen van alles wat met jou vergaat! Ayi!

(lacht stiekum)

Ik koning! Hij mijn zielsbeloning! Ik dus zíjn waarheid, dus... meer dan zijn kroon!

ELZARO

Nee! Ik bepaal! Geef me dat stuur!
Ik wil richting... terug! Hoor je?
Mijn rijk ligt daar, in de verledenrichting!
Daar, waar het stof de adem heeft van eeuwigheid,
onschuld, deugd, onvergankelijkheid...

YORKAFOWRU

(tartend)

A no kan! Kan niet: de adem kent één wet.
En dat is toekomst! Tamara! Tamara! Tamara! Morgen...

ELZARO

Nee! Breng me terug! Ik wil niemeer!
Spiegel mij voor, hoe ik, snelsnel,
achter me voetstap aan, terug kan gaan.
Zelfs deze voorwereld kwelt mij met pijn!

YORKAFOWRU

Nee! De tijd dwingt en de ruimte neigt ons naar de toekomst, vooruit! vooruit!

ELZARO

(in een laatste poging)

Stop, Geest, stop!
Zie je niet hoe je jezelf vernedert:
de geest kruipt in het stof terwille van het stof!
Zonder dit lichaam heb jij geen kracht, geen recht,
noch waarde! Zonder mij ben je zelfs geen spook!
Stuk desillusie jo!

YORKAFOWRU

O.k.! Ik ga je weer terug brengen. Maar dan: langs de omweg van een volmaakte cirkel... zodat we toch ons doel, de eeuwigheid, hebben bereikt.

ELZARO

Doel? Jóuw doel bedoel je!

(nadenkend)

Hm? Fa dat' kan dang? [wat zegt-ie nou?]

De omweg van een volmaakte cirkel?
Bedoel je dat we al in het leven zijn?
Dan waar is de dood, wijs me!
Binnen die cirkel? Of ligt het leven daar?
Maar dan praten we als lijk! Gekkemansdinges!

YORKAFOWRU
Geen weg terug! We zijn gevangen in een kring
van niets, niets dan rechtlijnige illusie! Kijk!

(dwingt E. hem in de ogen te kijken)

Kijk dang, in die spiegel van je ziel:
een spiegel die niets weerkaatst, hahaha,
de doodse flonkering van de Yorka, in mijn ogen!

ELZARO
Ik zie niks, geen zon, geen planeet, geen hemelsblauw, niks!

YORKAFOWRU
Dan moet ik je dwingen... kijk!

(toont E. tafereel met Alma en Alabasya; Alma plukt van oranjeboom xrruchten, Alabasya op drempel zit een drum te spannen; Alma's handen roodgekleurd)

ALMA
We hadden nooit een koning, sla!
want we waren onbeschaafd. Mhmmm!
Koningen van Afrika, leeuwen
van neger z'n verwoeste landschappen,
we hebben jullie nooit gezien, gekend, aay!
We hadden wel een koning, spreek dan drum!
maar die was weer niet van ons: geviоolde
goefeneursfiguur voor ene majesteit, hehé!
We hadden onze pina-dak tenslotte, krioro-oy,
als dekking van onze negerhut, indianehut,
kabana. Daarin de vrucht van onze buikliefde.
Het negerhuis als koninkrijk! Drum zwijg je ritme!
Wij als de ware onderdanen van de toekomst.
Burgers van het natuurpigment! Ke!

Bekroond met het aroma van een natie! Aay, aay! Mhm!

(einde bespiegeling)

ELZARO

Nee! Nono! Ik wil niemeer! Ik ga niet! Ik ga niet! Ik ga liever dood! Haar handen! Kapot! Ze zijn roodgebloed met slavernij! Waaayyy!

(gilt)

YORKAFOWRU

Ik zal je moeten slepen!

(E. zegt niets, balt vuisten, wil inslaan op Y.)

YORKAFOWRU

(fluistert een soort magische formule de nacht in)

Groen! Woeker groen! Hohoy!
Modder maak massa!
Water, vloei storm met schuimkopbloem!
Lucht, maak dat 't wolkengrauw
de hemelen verheldert en in 't blauw vertedert!
Fluister aarde, fluister desnoods...
het lied van de obya, de levensmagie...
wrrruyyy... wrrruyyy...

Het geluid van golven, de branding, neemt zijn stem over. Dan geeft E. zijn nederlaag toe, zit en staart naar de verte.

- Winti-intermezzo -

Nu worden er bij diverse aanwezigen door de priester(es) [Afrankeri of iemand anders] winti's [geesten] opgeroepen; gaandeweg vormen er zich twee partijen: de ene, onder leiding van Leba - de Bewaker der (levens)wegen - is vóór hulp aan E. en de andere, onder lading van Bakru - Kwelgeest - is ertegen en wil alleen Yorka bijstaan. De twee kampen zijn ruimtelijk ook goed te onderscheiden (eventueel links en rechts geplaatst); men probeert elkaar telkens de pas naar de kuip en het altaar (midden achter) af te snijden;
- Bunman en Friman, de Drager der Waarden en de Drager der Vrijheden, fungeren tevens als schakels tussen het hoofdspel (voor in

het midden) en bijspel (aan de zijkanten).
De tweespalt groeit en het kamp der winti-pré, met alle opgeroepen goden/geesten, voelt zich gedaagd om met toenemende spanning z'n kunnen (dans, zang, felle muziek) te tonen; het wordt gaandeweg dus een soort opbieden, een vorm van elkaar aftroeven; de voorstanders willen E. helpen, terwijl de tegenstanders elke goede ingreep trachten te beletten of zelfs de zaak saboteren.
Ondertussen pendelen de goddelijke boodschappers Bunman & Friman tussen het 'hoofdspel' en het 'ingebedde spel' heen en weer.

- Einde Winti-intermezza -

ELZARO
Nee! Breng me terug! Ik wil niemeer!
Spiegel mij voor, hoe ik snelsnel,
achter me voetstap aan, terug kan gaan!

YORKAFOWRU
Okee! Ik ga je weer terugbrengen. Maar dan, langs de volmaakte omweg van een godencirkel... zodat we toch ons doel hebben bereikt.

ELZARO
We? Een godencirkel? Ons doel? fa dat' kan dang [hoe kan dat nou]?

(na enig gepeins)

Nee, ik wil niet!

YORKAFOWRU
je hebt geen keus: er is geen weg terug. Kijk, kijk dang, in de spiegel van je ziel, die niets weerkaatst... hahahahahaha....!!

ELZARO
Nee! Nee!

YORKAFOWRU
Dan moet ik je weer dwingen... kijk!

- Winti-intermezzo -

Nu komt een vooroudergeest in de vorm van een A(mn)puku-geest als bevlieging in iemand gevaren tijdens het bijspel; deze 'veeltalige' geest komt via het medium dansen en [via diverse tolken] vertellen

dat de weg niet vrij is om de geesten te roepen teneinde de Yorka (die de geest der slavernij of knechting is) te veijagen; men moet als gemeenschap zelf eerst bevrijd raken [van de konfliktgeest van het heden]; dus eerst moet men zich met de eigen goden verstaan.

- Einde Winti-intermezzo -

- Einde Scène Vier -

- Scène Vijf -

ELZARO
Waar zal ik wenden, keren, gaan,
behalve dood of wederkeren?
Me oog is zó groot, dat ik zíe!
Wegen, zonder één keerbare toekomst...
Me hand, is één porie van [een en al] zweet!
Me oor barst van oneindige lebakreten!
[hier: gedrochtelijke geluiden, kermen en zuchten]
Me tong hier in me mond, spreekt, zonder vergetelheden.

(trekt aan eigen tong)

Lieg! o, lieg een gouden regel!
aay, ik vínd 'em: er zit bederf in dit wezen!

(verslagenheid, waarna tegen Y.)

Jo beestegeest! Je ontmoet mensen, zoekt ze!
Vangt ze, met léugens! Laat ze hun IK te buiten gaan!
Als lampen die schemeren buiten hun schijn!
Om hun licht te doven, later... later.
Want geest zo, ben je, maar wat je verankert
hou je sterfelijker dan de levensjaren!
Dood, doodsvogel, Yorkafowru,
dood z'n boodschapsvogel! Wat is 't voor een roep

die ik hoor uitje aanwezigheid bij mij?

(Yorkafowru, alsof hij proeft aan zure vrucht)

YORKAFOWRU

Swa! Swa! Het zuur van een oranje op je tong!

ELZARO

Laat me gaan! De wagen is helemaal een trap, om weg te klimmen naar...

YORKAFOWRU

Stop!: tapu! Weet je niet dat mensen die déze trap gebruiken om te klimmen geen geloof meer hebben in 'n leven met de liefde. Een leven dat verledens uitwist, van volkeren, individuen. Een leven dat kans schept voor een hernieuwd bewustzijn. Terwijl, zij die afdalen...

(Y. als in wanhoop, zichzelf bij de keel grijpend, op hoge toon:)

YORKAFOWRU

Mi bri a boi dis' no sab pe a mu go!
Twelengi tori nomo e moro en:
wan na libi, tra na dede!
Dat' a e mara a mindri en tonton!

[Een tweestrijd houdt hem hier in het gevang.
De dood bekoort hem en befabelt zijn gedachten.
Arm hij! Het leven spiegelt hem verbeelding voor.
Nu twijfelt hij en is verscheurd.
Nog vóór de wereld stort zijn wereld in.
Arme, arme ongeboreling! Om zo te moeten kiezen
vóór hij menens-echt mens is.]

ELZARO

A no trui! Niet waar! Ik weet heel goed, waar dat ik ga!
Maar dan niet weggeleid door jou! Díe kant ga ik...!
Nee, díe kant...! Nee dáár! Nee, wachte... waar heb je me gebracht?

YORKAFOWRU

Ga! Ga dan! Schiet op!

ELZARO

Stad... waar stad is, vol van vreugdefeest, is licht! Morgenstad... hemel als vuurzegel...

(Op dat moment steekt Y. zijn armen uit en bezweert E. 's taal:)

YORKAFOWRU

Wah! Krodyon tah! Huwá! Hehuhuho! Hohu! Tratiti! Tratiti! Hesnohali...! Gwwaaa...

(met aflopende stem)

dedudu mwa... mwa... mwa...

(luid)

ssssssyyyrrraaah!

(zangerig lyrisch)

nawani holsyimilyu... umela kwendlo milfro...

(echo-makerig)

ekwunkwoen-kwun-kwun-kwun-kwun-kwun...
ekwenkwen-kwen-kwen-kwen-kwen-kwen-kwen-kwen;
gówasimidi...!
ekwenokweno-kweno-kweno-kweno-kweno- bádejijesielefrijo...!
eflij-eflie-eflij-efliege na da hemelhé o,
dapeso... hah!

Y. brengt aldus zijn orakteltekst; de woorden met een asterix worden daarbij met nadruk en syncopisch uitgesproken. De betekenis ervan luidt als volgt:

[Ga naar de wereld en was je,
volgens de regels der kreoolse reinigingsrituelen,
vrij van de last van het verleden: badejij-je-ziel(e)-vrij.
En-vliege-op-naar-'t-hemelhoog-als-'n-bevrijde-ziel!]

ELZARO

Hoor hoe dat beest me scheldt! Zijn woorden
kunnen iemand waarlijk zielloos maken!
Goed! Grijp me maar! Ik ben een mens, hoor je?
Geen Bakru, kwelgeest, van half hout, half vlees!

YORKAFOWRU

Half hout? Half vlees? Dan sloeg ik met een stok
op je houten kant. Ik schijnde je en deed alsof,
zodat je je vleeskant kwetsbaar en onbewaakt liet!
En dan... [gebaar van doodsteken]

ELZARO

Als ik een dubbelmens was? Wat dan? En?!

YORKAFOWRU

Dan scheurde ik je in twee, jo beest... kan niet! Jij bent geen dubbelmens... jij en ik, zijn samen
één persoonlijkheid van snit! Samen, Elzaro
en Yorkafowru: El Fowru!
En dat is zoiets als het Gevleugelde Menswezen, ahahaha...

ELZARO

(verwonderd)

En?! Alweer zo'n vliegende leugen... El Fowru!

YORKAFOWRU

Wij, wij zijn eikaars...

(lacht geheimzinnig)

Wist jij, Elzaro, dat jij bent, de boodschapsbloem
van nieuwe loten aan de bomen, terwijl de takken
zijn verdord? Jij, en ik, één onuitelkaarhaalbaar
geheel van droombedrog, tussen het zijn en niet-zijn.
Want wij zijn reeds een kind in aanleg: 't bevruchte ei.
Maar nog niet ingebed in 't schootdom van de baarmoeder.

ELZARO

Stop! Dit geurt erger dan de paarse gifbloem tijdens zon z'n ondergang!

(voor zich uit)

Ay, ook goden sterven hun eigen mythe. Maar wie ben ik? Ben jij? Zijn wij?
Wie-wie-wie-wie-wie? En?! Wie?

YORKAFOWRU

Wat rondeldebondel je dan zo? [Wat raaskal je toch?]

ELZARO

(geprikkeld)

Nèks! Ik geef mijn mond het woord te vreten, dat is alles.

Y. begint de spot te drijven met E. Praat kwasi angstaanjagend door z'n neusholte, z'n neus dichtknijpend. Dat is dus precies zoals men bij de kreolen denkt dat de geesten der overledenen, de Yorka 's, spreken vanuit het doodshoofd.

YORKAFOWRU

Whoy! Ik? Ik ben Yorkafowru, dood z'n boodschapsvogel!
Ik ben jou... en ik ben jou niet, hahaha!

Ik ben jou, je geest, je Yeye en je Kra,
je hele Geestesgestalte, aay, je Zelf, anhan!
Ik ben jou omdat de dood in 't leven zit verankerd.
Ik ben jou níet, omdat ik geest ben. En... omdat
jij als 'n angel gehaakt zit in 't vlees der wereld.

ELZARO
Je kan zijn wie je wil, doen wat je wil!
Jo stuk illusie jo! Mij, kan je nie grijpen.
Ik heb me sterkte, me obya, geen zomaar verbeelding!
Magie! Magie! Hohoy!!!

(slaat zich vurig op de borst)

YORKAFOWRU
Je wát?

ELZARO
Me medicijn! Geestkracht! Sterkte! Beschermgeest! Medicijn! Hohoy!

YORKAFOWRU
Hahaha! Maar dat ben IK juist! Afèn, als je aan jóuw uitleg wil vasthouden... Dan gaan we zien!

(zingt en herhaalt)

Way-o, ma kondre way-o!
[Opzij met de realiteit van de wereld!]

(maakt zich zichtbaar klaar voor een magisch offerritueel)

- Winti-intermezzo -

Eén van de aanwezigen krijgt een Ingi, een 'Indiaangeest', en begint Mara-ingi te dansen [dus malende bewegingen met de armen te maken]. De Ingi wil E. bijstaan, maar Y. verijdelt zulks.
Een ander krijgt een Awese-winti [of iets anders], begint ook al te dansen, maar wordt door Y. verdreven.
De gemeenschap is in beroering, want al komen er diverse positieve geesten op, ze worden weer 'het Duister' in gejaagd door Y.

- Einde Winti-intermezzo -

YORKAFOWRU
Okee, jóuw uitleg: hij is iemand anders toch?

Weldan, ik grijp zijn Dyo-Dyo eerst!

ELZARO

Me Dyo-Dyo die me beschermt? Me beschermgeest? Welke?
Die ik van me voorouders uit Afrika heb gekregen?
Of mijn persoonskracht, van God, Anana, ontvangen?

YORKAFOWRU

(bevestigend geluid)

Mhm! En dan desnoods die Leba die je op je draagt! Jij met de Leba die ik beschouw als de geest van het verval: stoffelijkheid... vergankelijkheid... DOOD!!

ELZARO

Leba! Leba, de geest die me levenslast draagt langs z'n paden? De Leba kan toch ook een rijkdom zijn? Een geest die je omhoog helpt in plaats van je te zakken, te vernederen. Leba kan kracht geven, levenskracht! Geluk zelfs!

YORKAFOWRU

(triomfantelijk)

Daar komt je Apuku, je Gebri, of welke Kromanti ook... whoy! Alle soorten geesten geesten, goede en slechte, goed én slecht, allemaal. Als ik ze maar onder míjn beheer heb, haha.

ELZARO

Stop! Stop dit vreesgevende gedoe om geesten!
Allemaal! Allemaal, welke mij ook beschermt, begeleidt! Ze zijn me stam & me geluk! Ik ben nog ongeschonden, hoor je? Onaangetast door vrees! Onaangedoemd door welke menselijke last dan ook!

YORKAFOWRU

En dan... die kunu die je met je draagt... Je voorouderlijke neger-erfzonde! Van de goden gekregen! Misdaden buitendien, van 't zwarte ras! Alles, alles!

ELZARO

Kunu? Mi gado! Me zwaarten! Me pijnen! Me angsten! Me lasten! Me leed! Neger z'n pijnverdoemenis! Alles wat mijn aanstaande volk me geeft! Een soort geborchte van kwade erfenis, mijn schaduwkant... jíj...

YORKAFOWRU

...ben ík?

(schrik bij E.)

ELZARO

Leugen! Jij bestaat helemaal uit leugen! Als hier 't

slangenkruid groei had...! En 't kleinvogelkruid...!
Met die speciale reukbladeren... een Medicijn tegen dit wangedrocht!

YORKAFOWRU

(lachend)

Als...! Maar nu: ik wil uit jou mijn vleugels! Vlug! Vleugels van de vrijheid van de geest... uit rouw om rotting... míjn beloning, ík jouw kroon.
Kom hier, Elzaro! Met al je bloed in je aderen! Hierzo!!

(Y. steekt z'n armen uit en hypnotiseert E., die langzaam op hem afkomt, terwijl het licht dimt.)

- Einde Scène Vijf -

- Scène Zes -

De wagen enigszins van richting veranderd; E. zittend, klampt zich aan het houtwerk vast; Y. tracht hem er van af te wippen.

YORKAFOWRU

Whop! A sari! (genoeg!) Ik heb alweer een flinke aardbol rondgetrokken met je! Ik ben zo moe, een brandweerman na 't vuur.

ELZARO

Ik, ik was je water! Bluswater!

YORKAFOWRU

Geen gedonder! Je fokt jonge, je fokt. Weet je niet dat water en vuur schijnbare tegenstellingen zijn? Dat ze elkaar omhelzen in de vorm van pure energie? Want de bestaanswet, ónze bestaanswet, zegt: alles is alles, alles is hetzelfde, maar met slechts één verschil: de presentatievorm die identiteit heet.

YORKAFOWRU

O?! Je hoort niemeer no? Wel! Slaap heb je pas, op 't moment dat je ogen open en dicht kunnen gaan. Voorlopig ben je nog nieteens gevestigd in de schoot der mensheid. Je bent op weg, okee! Maar j'hebt geen zintuigen, niets, niets!

ELZARO

Hoe bedoel je?

YORKAFOWRU

Eenmaal 'n kind krijgen de mensen slaap. Slaap heet dan: onvolkomen dromen. Om de dingen van nu en toen te verwerken.

Om met de god in ze te spreken. Hun geest komt van hun lichaam los.

ELZARO

(spottend)

Dan gaan ze zeker dood, no?

YORKAFOWRU

Nee! Want de volkomen droom is juist de dood. Jij?! Je bent zo wijs, dat ik 't aanvoel je te vragen, wie ze worden, je ouders, meen ik. Alabasja en zijn vrouw Alma? Of díe man, díe vrouw, van naast?

Ach, wat maakt 't uit! Als je maar weet dat je terecht komt: in een negerhuis. Met oranjevruchtbomen voorop.

ELZARO

Hoe... hoe...

YORKAFOWRU

Jij denkt in onvolkomen dromen. En ik lees ze, uit het knipperen van jou, met je ogen.

(Nu spert E. wagenwijd zijn ogen open.)

Arme Elzaro! Een kind was onderweg...

ELZARO

Ga door! Ga door! Vertel wat reeds gebeuren móet!

YORKAFOWRU

Verloren zoon! Verloren ouders! Niemand ontkomt!

Ay, jo bevlekte illusie! Als je levend geboren wordt erf je 't verleden van de slavernij! Als je dood geboren wordt bederf je in de schande van een negerinneschoot Kies! Kies!

ELZARO

Je liegt! Mijn ouders waren... goden. Hún voorouders hadden de goddelijke filosofie van de dans, het woord, en het kruid.

YORKAFOWRU

(lachend)

Hoor 'm fo me dan!

(sluipt op E. af)

Ben ik dan 't wóórd?

ELZARO

Nee!

YORKAFOWRU

Ben ik die dáns?

ELZARO

Nee!

YORKAFOWRU

Dan ben ik... kruidje-zaai-me-niet: het onkruid van verdoemenis en dood en mensenlast, wuhuhuhuh!!!

ELZARO

(ernstig, onverstoord)

De dans... het woord... en het kruid dat groeit... samen als een soort driehoeksverbinding... in z'n derde dimensie vormen zij het meest volmaakte bestaan... twee scheppingsdelen, bij elkaar gehouden door de kracht van de existentie!

YORKAFOWRU

(sluipend om E.)

Waren je voorouders dan écht goden? De goden die de celdeling in ons teweegbrengen?

ELZARO

Ja!

YORKAFOWRU

Nee! Ze waren Bakru's! Leba's! En Yorka's... zoals ik!
Allemaal mythische figuren, dromen, illusies, die onze pijn vertegenwoordigen: ons pijnbestaan, onze...

ELZARO

Strij niet met me d'rover! Ik weet zeker! Zo zijn we nóg! Goden! Godsfiguren, in het gouden geslacht van de mensheid bezworen! Aay! Aay!

YORKAFOWRU

(akelige lach)

Nee, Bakru's, Yorka's, Leba's! Verbonden met de dimensie van de ellende! Als ik... als ik...

(wroet in de aarde)

...een modderklodder kon vinden om je dood te slaan, jo broeinest van gif dat het geslachtelijk bestaan verpest! De vergankelijkheid is de sleutel van jóuw dynamiek! Sakasaka jo! [ellendige!]

ELZARO

(luidop)

Ja! Goden zijn we, maar dan met het BLOED in onze aderen! Dus mensgoden, ahahaha! Zonder ons nóóit geen goden!

Met deze koppige woorden van E. springt Y. in een aanvalshouding.

E. schrikt. Heeft hij iets verkeerds gezegd? Y. wijst hem waarschuwend aan met de vinger. Als reaksie springt E. van de wagen, duikt eronder, hangt met zijn hoofd naar achteren, zijn kwetsbare hals bloot. Snuift lucht op, als een dier dat demonstreert dat het geen gevaar hoeft te duchten.

ELZARO

Het dier weet dat 't het offer is der tijden.
Het snuift de dood op met z'n eerste ademtocht.
Het woelt naar leven op het slagveld van 't stof, 't stof.
Het kruipt, staat, loopt, stijgt, vliegt, en zweeft, gedachtenhoog.
Het weet met helderheid dat het terug zal vallen, eens en ooit,
in de diepte van oneindige rust: vergaan tot stof! De kracht
van 't gesproken woord sterft af, tot de echo des doods...
in 't dal der eeuwigheid zwijgt het, 't gemoed verloren...

Maar naar de geest van het bestaansmoment
heeft het een goddelijke triomf behaald.
Het heeft het aangezicht der werelden veranderd
met het beeld van al wat er aan zielskracht in hem leeft.
Zo overwint het stof de kracht der geest: materie
schept, herschept de schoonheid van haar eigen schepselen:
oneindige verbeelding!

(nuchter)

Dat is wat we zijn.

YORKAFOWRU

Plant die je bent! Misgroeisel! Ruimteparasiet!
Niets van jou blijft, niets, niets! Zelfs niet deze illusie!

ELZARO

(Y. kompleet negerend)

Ffffiffhhhhmmmm!
Een minimum lucht in deze ruimte is kras genoeg, om áán te blijven ademen.

(valt uit tegen Y.)

Leugenaar! Jokkenaar!

YORKAFOWRU

(spottend)

Geef ons heden onze dagelijkse stikstof!
In de bezieling van 't verstand... aanbidden wij de waanzin...

(Y., uitgedaagd, maakt een genereus gebaar van: laat maar.)

ELZARO

(peinzend, nog steeds achterover liggend)

Bun sondro ogri no kan de... no ogri no kan kon sondro wan

bun:
't Kwade en 't Goede zijn hetzelfde, één ziel met twee gezichten. God! God, je bent een oneindige idioot! Een monster! Satan zelf! Je maakt zomaar leven en je laat 't zomaar sterven! Stommeling! Je kweekt 't, maar dan niet voor 't geluk, wel voor de kwelling, angst, dood, vernietiging! Een gigantische moordenaar ben je! Eeuwigheidsbarbaar! Hemelse schoft! Opper-warhoofd! Ruimte-idioot! Satans hellekak moge je in 't gezicht treffen!

Dan springt E. op, strengelt zijn handen in elkaar, drukt ze met de binnenkant achter zijn nek, waardoor zijn ellebogen uitsteken. Met een vechtlustig gezicht trekt hij met z'n voeten over de grond, als een stier die het zand in de arena wegkrabt.

ELZARO
Zó staat die kam van de haan in me bloed!
Rokokoko...!! De gevederde parasiet!
In míjn chromosomen erf ik niets dan vechtlustigheid!

De twee naderen elkaar in gevechtshouding, maken cirkels, proberen elkaar omver te schoppen. Beide maken ze vogelgeluiden.

ELZARO
Beest! Beest! M'e vernietig i! [Ik vernietig je!]

YORKAFOWRU
Weg, jo illusie! Geef mij het aantal van de bouwstenen die jouw erfelijkheid dragen! Ik werp dobbelstenen, twee maar, twee: één voor 't vlees en één voor de goddelijkheid. Dan zal je zien hoe anders je gerangschikt wordt. Misschien wordt je een monster!

ELZARO
Ik vernietig je! Je noemt jezelf Geest. Mij noem je Stof. Maar je bent niets zonder mij! Niets! Niets!

YORKAFOWRU
Ik vervaag je, voorgoed! En met jou de stank van je ontbinding!

Y. lijkt hem even te treffen. E. tolt op zijn benen, eenmaal, tweemaal in het rond. Wankelt, duikt in elkaar. Wanneer Yorkafowru hem wil bespringen, veert hij snel op. Prevelt geheimtaal. Yorkafowru deinst achterover. Voert pijlsnel een soort van krijgsdans uit. Het oerbos begint

te ruisen. De muziek van houten latten op houten banken klinkt ritmisch. E. staat en loert, terwijl de vogel danst, op zoek naar z'n zwakke plek. De vogel schijnt hem te fixeren. Langzamer dansend, hem nu biologerend, komt Y. op hem af. E. kan niet meer bewegen, hij staat stijf, verslapt. Dan danst de vogel met een arm omhoog. Boven, hoog, flikkeren de kleuren van een fantastische ster. E. kijkt geboeid... geboeid... totdat Y. op het punt staat hem te grijpen bij zijn keel.
Dan is hij opeens weer zichzelf. De ster dooft op slag. De vogel grijpt hem om zijn middel. Tilt hem op, draait hem rond, gooit hem neer. Sleurt hem mee. Een worsteling begint.

ELZARO

Ah! Ah! Grabba! [Ik heb je beet!]

YORKAFOWRU

No! No! No ete! [Het is nog niet zover!]

ELZARO

(in houdgreep)

Ay!... aw!

YORKAFOWRU

Ik rukje strot af!
Brudu yu! Ik wil je mars zien bloeden!
Bloed! Bloed met de smaak van gorgelend leven!
Het offer waar de eeuwigheid op teert!

ELZARO

Obya! Me medicijn! Me medicijn!
Ik moker je kapot!

De worsteling gaat door. E. wil telkens opspringen, terwijl Y. hem tegen de grond aandrukt. Maar dan lukt het E. om Y. onder te krijgen. E. zit op hem, drukt zijn handen tegen de grond. Opeens roept Y.:

YORKAFOWRU

Bloed! Mijn god, me vleugels! Je neus bloedt!

E. laat hem even los om te voelen aan zijn neus. Y. springt op, grijpt E. van achteren. Met de ene arm om E.'s nek en de andere bezig E. 's arm op z'n rug vast te wringen, stelt de overwinnaar Y. zijn eisen.

YORKAFOWRU

So! Ik heb je! En nu ga je gehoorzamen aan me!

ELZARO

Ay! Laat me los!

(worstelt tegen)

Lus' mi!
Vadergeesten, o, helpen jullie me!

YORKAFOWRU
Ketting van leven! Hier breekt het oog dat jou verbindt! Ik...

ELZARO
Ay! Ay! Winti's, geesten, hellep...!

YORKAFOWRU
Zweer! Zweer fo me, in naam van al je vooroudergoden, dat je van nu af doet wat ik je zeg. Zweer! Zweer!!

ELZARO
Ay... ik... ik zweer!

YORKAFOWRU
Zweer! Zweer dubbel! Zweer in de dimensie van de waarheid én van de illusie! Zweer!

ELZARO
Ja... ay... ja... aw!

YORKAFOWRU
Blóedzweer, voor de verwerkelijking van mijn vleugels! Zweer dat jouw bouwstenen de spiraalweg vormen naar mijn gevleugelde paleis!

ELZARO
Ik zweer... bloedzweer! ademzweer!

Dan laat Y. hem los. E., grijpend naar zijn pijnlijke hals, laat zich vallen op de wagen.

ELZARO
San mi du? Wat heb ik nu gedaan? Ik ben zijn slaaf nu! Slaaf! Trouw aan de geest, voor eeuwig? Mijn god, verlos mij in mijn stoffelijkheid!

YORKAFOWRU

(gemeen lachend)

Slaaf!: Katibo! Opo! Sta op! Mars! Trek jíj die wagen nu! Ren met me d'rop, totdat je... niemeer bestaat! Totdat je doodvalt... bloed, en rouw om rotting!

(E. gaat, trekt wagen.)

ELZARO
Ay! Ik kan niet! Ik kán niet!

YORKAFOWRU
Wát kan je niet? Hari! Trek!

ELZARO
Ay! Die wagen zit vast!

YORKAFOWRU
Ahahaha! Jo ellendeling! Dan is dit het beginpunt van je overlijden!

ELZARO

Ah! Ah... die wagen wil niet! O jé! Modder! Modder! We zijn zo diep gezakt! Ik wil weg, terug!

YORKAFOWRU

Modderfiguur! Moddermonster! Heb je nog niet begrepen dat je vanaf nu bent vastgeklonken aan een moederschoot? Ahahaha...!

E. keert zich om, even opstandig. Waarop Y. op de wagen opspringt en met gebalde vuisten gebiedt. Zuchtend probeert E. het nogeens. Maar tevergeefs.

- Winti-intermezzo -

In het bijspel krijgt Alabasya een Kromanti-geest, 'Jaw', [een strijdbare spirit uit het Lucht-pantheon], die, na uitgebreide introduktie, laat weten dat er geen tijd valt te verliezen: E. 's positie is nijpend; dus legt de Kromanti bijvoorbeeld na z'n dans een Kromanti-boei [soort armband] in de kuip met het reinigingswater, dat uit zichzelf begint te koken [rook-effekten], terwijl de gemeenschap zich, met gezang dat in geprevel overgaat, en met languit gestrekte armen, de handen op E. en Y. gericht, rond het tweetal schaart. Aldus buigt men zich aaneengesloten in een 'unification-ritual' met E. en Y. als middelpunt, terwijl de muziek afsterft en het licht dimt.

- Einde Winti-intermezzo -

- Einde Scène Zes -

- Fade Out -

PAUZE

De doodsboodschapsvogel
Elzaro & Yorkafowru
Tweede Bedrijf

- Openingsbeeld na de pauze -

Het volgende intermezzo, een act waarin een stinkvogel zich door een slagveld begeeft, volgt direkt na de pauze. Dit zogenaamde slagveld is gebaseerd op historische situaties: wanneer slaven wegliepen of in opstand kwamen en ze werden gevangen voor deze of een andere ernstige ‘misdaad’, dan werd hun hoofd afgehakt en op een staak gezet langs de (Suriname)rivier. Het werd dan een feest voor de gieren. Deze gruwelijke taferelen moesten dienen om het o zo gerechtigde wraakgevoel van de blanke koloniekristenen tot uiting te brengen, terwijl ze tevens als afschrikkingsmiddel werden gehanteerd. Op de achtergrond Fort Zeelandia (dat vanaf 1980 en zeker ook in december 1982 zo'n eminente rol speelt in de nieuwste geschiedenis van Suriname).

Op de voorgrond de houten wagen op twee wielen, een zogeheten ezelskar; via een dwarsbalkkonstruktie zijn de twee balken waaraan normaliter de ezel of het paard wordt bevestigd omgebouwd tot een dubbelkruis plus een dubbele galg.

In het spel wordt de stinkvogel (aasgier) geparodieerd: het klapperen met de vleugels, de vraatzucht, het maken van de typische springbewegingen van prooi naar prooi, het verjagen van de konkurrenten; bij dit alles de lange vogelnek van tijd tot tijd naar voren stekend; indien de tekst in het Sranan wordt gebracht heeft de spreker een ouwerwets aksent *(a e taki lek' wan fos'tennengre)*, aangevuld met dat vogelachtige geluid van Mati Adyankro, Vrind Stinkvogel. Een mooi ‘negerachtig’ stukje akteren! De vertaling kan rustig simultaan geschieden door bijvoorbeeld een tweede stinkvogel die op de achtergrond zijn stekje heeft gevonden tussen staken vol doodshoofden.

- Intermezzo -

Mati Adyankro (Tingifowru) Wan anu kot' trowe na gron: badan! Nomo gron tek' en naki, didon pi... Tingfowru dat' yuru ben fré e kon sidon sidon. ‘A taki: kridon! kridon! e'e! mi mamá! Luku sani dapeso di yu'u noya kaba!’ *(e dansi e fré)* ‘A mi nyam kaba! a mi nyam kaba! Kadaku bayotete! Mi adyankoro! a mi nyam kaba, kaba!’ Kba den sut' wan ede go atap' dré krakatiki, a de lon lala brudu, dedesweti f' katibo! ‘A taki: kridon! kridon! mi tatata... tetaaa! We dan ope baya, tya da dineri komoto? Mi nyam kaba, sote...!’ *(nak' tango)* Masra fring' en bató, sobu: a légi gogo! ‘Báto, m'mat'o, m' ben dapede! Na negre soso so, d'don tan labraka yana?! Den naki broko ala en bonyó naini hen buba!’ We tingifowru sref' ati, a broko so: *brappap!* A bar' mofokré, ala en tongo kon braka fu a sari fu nengre, san ben kwer'-seki her' en inisé! Nomo a lusu wan bar’puru, taki: ‘kiridon! kiridon! kiridon'oy... ke miwan, baaa! Awasi fa mi ati swa! Mi ati disi? Awas' fa a lepi! Awasi mi de nyan por'meti gowe, eyh, dé na dé,

- Vertaling Intermezzo -

Het Relaas Van Vriend Stinkvogel Een zwarte hand werd afgehakt. Hand van een negerslaaf! Wie anders? Een wegloopneger was hij, opstandeling! Misdadig en moordzuchtig is het zwart gebroed in de ogen van de blanke meesters. Wel asjeblieft! Kijk daar die hand: de grond waarop hij valt verdraagt de klap en geeft geen kik, al is het net of daarmee de mensheid zelf een klap krijgt in het gezicht. ‘En ik? En ik? Ik kom reeds aangefladderd, sssrrrttt... kok-kok-kok-krrrok! Nou moe! Een spekje naar m'n bekje, zeg dat wel! *(al dansend)* Dit wordt een volle pens! Dit wordt een volle pens! Voor zover ik mij een pens toewens... verrek! verdulleme! oh! oooh! Ik vreet me hier te barsten!’ Na de afgehakte hand... een hoofd. 't Werd afgehakt, 't werd af-gehakt! Op een dorre tak dat men 't stak: een bloederige negerkop van een zwartgepigmenteerde slaaf, zo zwart als wij: stinkvogelzwart. ‘'t Is een spekje naar m'n bekje! Krrrok! Wel, blanke meester: jou zeg ik: wees bedankt! krok-krok!’ En nu mijn koffer uitgepakt. Dat wil zeggen: vóór de maaltijd, ik eerst behoorlijk uitgekakt

(perst)

...mmm ...mmm! Ziezo! m'n verse kakkestank als dank! Dan nu die neger op dat stekje! Z'n korpus als een aasje aan het marteltuig gespietst; hijzelf, kapotgereten, ligt in 't openbaar als vreten...

mi ai-o, a mi ede disi-oy, no si so krutu ete, sondro kaba! We, wansi fa mi kré, watra-ai no sa de leki alanya, f'e was' dede so, pur' en hebi! Mhm, mnekro, mi soktu fu yu sote...! Mhmmm!! Mati Dede-ede-oy! Yu tanap' a krakatiki e waki! Kaba, yu ben sa danki mi, fu nyam yu hesi gowe... pur' a lala fu yu syen na di grontapu ho... ke f' bonyogron! mTaki: kiridon! kiridon! kiridon!'

- Einde Intermezzo -

Oh, wat een schone barbeque! On the riverside! All by the riverside... uh-uh! Krok-rok! Krrrok-kok!! Hij smaakt als een heerlijke nikkerbrok! Nee maar! Ik krijg zowaar een prop in me keel... als ik bedenk hoe dit volkjen lijdt! Wel, heb je ooit? Een stinkvogel met krokodilletranen! Ohohohohoh! Kijk mij eens! nou, vooruit dan maar, zeg ik. In plaats van hem te vreten zal ik hem vergeten, dat malse stinknegersbrokje! Maar voor hoelang... nee, nee! Kijk mij eens tranen lozen. En zure ook nog, oehoehoeh! Want 'n ander zal 't héél gauw voor me weten! Zeg, kroeskoppie daaro, jij met je hartepijn! Jullie zwartmensen wassen je lijken met 't zuur van de oranjevruchten, niet? Och, 't spijt me voor je: zó zuur kan m'n krokodilletraan helaas niet zijn. Hoe zuur dan wel? Dát zulle we effe zo wel zien, als ik je stukrijt en versnavel tot een hapklaar nikkerbrokje! Oh... kijk eens! Van ellende valt dat koppie zowat van z'n stokje. Nou moe! Ik kan er niet tegen, ik geef 't op... Krok-krok! krrrok... kijk me niet zo droevig aan, treurige zwartkop... krok-krok-krrrop... *(af)*

- Scène Zeven -

Y. heeft nu een pak van dieprood aan. Zijn uiterlijk is uitbundiger en feller dan voor de pauze; E. in oranjekleed, of wit met oranjeceintuur, op een dwarsbalk van de wagen; Y. zet in, zeer uitbundig. De scène wordt geopend met de pose van het einde van scène zes.

YORKAFOWRU

Hari! Hari! Trek! Jo mannepaard!

(Y. lacht luid en gemeen; doet alsof hij aan teugels trekt. Bij het woord links trekt hij het imaginaire touw naar rechts. Dit geeft een komisch effekt, omdat de hoegenaamd trekkende E. naar links wil; bij rechts dito.)

Links! Rechts! Links! Links! Rechts!

ELZARO

Man, ik geef 't op. Ik kan nie tegen dat ding van onvrij zijn. De mens als paard der goden no? Is werkezel bedoel je!

YORKAFOWRU

Wat wil je dan? En?! Een leven in een koeiestal waar gras tot in je bek groeit no? Wroko! (werk!)

ELZARO

Vechten! Me strijd uitvechten met je!
En winnen! Winnen! Eigenlijk héb ik al gewonnen.
Want zonder lichaam is geest niets! Niets!

YORKAFOWRU

(spottend)

Nee...!

(en dan, erop terugkomend, springt Y. van wagen af)

Ja, goed! Ik wil je een nieuwe kans geven.
Je jeugdige opstandigheid is de boei van deze eeuwige oudheid.

(doet of hij briefje schrijft)

Hier... hierzo... Koning Almacht stuurt jou als stukje mensonstuimigheid je dagvaarding. Strijdtijd: hier en nu! Met wat wil je beginnen?

ELZARO

(argwanend)

Hm? Wat wil deze Leba op me? [Wat wil die lastpost?]

YORKAFOWRU
Goed! Fluiten. Maar, jij begint, zodat ik na jou weet, hoe verder ik moet gaan, om je te verslaan.

(E. weifelt; dan fluit hij, zacht, hard, harder; Y. lacht; laat schrille fluittoon horen.)

YORKAFOWRU
Maar wacht! Ik ben nog nie klaar. Dat was me aanloop!

(Y. geeft z'n mond een spitse vorm, waardoor het lijkt of hij fluit.)

ELZARO
Hm? Ik hoor niks.

YORKAFOWRU
Logisch! Een supersonore fluittoon van dat soort dat alleen vleermuizen en andere dieren horen.

(plotseling vreselijke dierengeluiden)

YORKAFOWRU
Me echo! Wees nie bang. Ik fluit ze weer weg.

(daarop)

Zo! Eén boksronde, en je ligt op je fluitje. Nu gaan we verder wedden: jij loopt, ik vlieg!

ELZARO
No man! Dan heb ik al verloren, trouwens... hoe wil je vliegen zonder vleugels?

YORKAFOWRU
Slim! Ontzettend slim van je! Ik was van plan... laat maar! Ik loop, jij vliegt.

(E. maakt vergeefse vliegbewegingen; Y. staat aan een kant, komt naar voren met een fikse sprongen.)

YORKAFOWRU
Ook al zijn ze geen zuivere looppasjes... ik ben verder gekomen als jij!

ELZARO
Nee! Ik heb gewonnen! Vliegen deed ik, zonder vleugel! Vliegen is gaan door de lucht, al is 't ín illusie!

YORKAFOWRU
Een sprong door de lucht, is nog altijd echt! En echtheid gaat boven illusie! Elzaro, ik heb je fo de tweede keer overwonnen!

(E. buigt hoofd, zegt niets)

YORKAFOWRU

Goed! Eén nieuwe, en vooral eerlijke kans. We gaan weer wedden: jij leeft, en ik... lieg.

(na even diep nadenken begint E.)

ELZARO

Die dag waarop ik aangekomen was, op dat feest. Het was geen feest. Een doodgewone dag, in mensenland. Geen hémel. Een wolkenloze hemel. D'r kwam, hónd, jankend op de planken van mijn drempel daar aan huis.

(doet 't gehuil van een hond na:)

iyoennnnnnnn...

(daarna met de stem van een boze huisbewoner:)

Mars, jo fantastische mislukking der naturen!

Dan hond werd weggejaagd. Maar 't woord sloeg in mij! Een hondsbeestachtige hondsvernedering! De kraters liggen hier nog, aan de mond van me hart. Hond-ogen blonken, diep beledigd. Of was hij 't niet? Een dier haat niet uit medelijden om zichzelf. En méns hoorde in húis. Dan kwam insekt ook aangevliegenierd...

(met de stem van een huisbewoner, vol ontzetting:)

Sla dat m'mapimabeest dood!

Alweer, een mateloos agressie vieren. Dan katten? Waren martelaren. Mieren, zij waren de enigsten die aankropen zonder ontzag. Voor 't overige werden ze allen door de mens gekweekt, getemd, mishandeld en vernietigd.

YORKAFOWRU

A sari! Genoeg! Is méns z'n zaak dat híj vernietigt, nie van míj! Heb je gehoord?

ELZARO

Nee, stuit me niet af, met woorden, priller dan die van mijn mond! Ik praat. Ik zal blíjven spreken!

YORKAFOWRU

Míjn woorden zijn de jagers! De jouwe vormen prooi. Prooi!

ELZARO

(wanhopig)

Buba fu santi di band span besbes tori flogo ori, leki na ondro lanki fu skwala...! O onderhuidse drift, gevat, gevangen, onder de korst der kontinenten, onder het oppervlak der oceanen!

Zijn woorden door drumslagen geaksentueerd. Y. kijkt hem dwingend aan om hem tot zwijgen te brengen. Dan volgt de nakreet: Ay, mi nyumankoloku...! [Wee het menselijk geluk!]

YORKAFOWRU

Wat fo k'ka nyumankoloku? Menselijk geluk! Je bent nie goed bij je mars! Je liegt! Ik vroeg je om te leven, niet te liegen! Ma' ik, ik ga je léren, in overtreffende, superieure stijl!

(stilte)

Wij, wij samen, Elzaro, wij zijn een kind in de maak! Eerst heb ik jou ontmoet - of jij mij - een zorg! Een samenklontering van cellen... In de baarmoeder zijn we aan de zwerf gegaan... De vrucht zit vast en groeit... wij, onstuitbare vruchtbaarheid... water en bloed...

ELZARO

(opgewonden)

Je liegt! Je liegt! Zo heb ik nooit iemand horen liegen. Zeg me, wat wil je met me léven?

YORKAFOWRU

Die man... die vrouw... Alabasya & Alma, daar bij die bloeiende oranjeboom...

ELZARO

Nee! Die buren!

YORKAFOWRU

Nee, níet die buren. Sufra... Sufra's zoon is dood...

(dan gemeen lachend)

Heb je 't nie gehoord? jij, met je varkenswroetersgesmoelte? Het boodschapsmeisje heeft een mare daar van schrik en angst gebaard: dood, doodgeboren!

ELZARO

Nee! Nee! Je liegt dat je bijna vleugels krijgt d'rvan! Vleugels die ik van je weg ga rijten! Míjn vleugels!

(E. wil weer vechten, vuisten gebald, omhoog)

YORKAFOWRU

Denk aan je bloedzweer, Elzaro! Gehoorzaam mij!

(Y. gebiedt tot rust; E., met opgeheven hoofd, slaat eerst de ogen neer; laat vuisten, schouders, hoofd zakken.)

- Winti-intermezzo -

De Winti-gedeelten na de pauze zijn ‘rauwer’, met zwaardere drums, bijvoorbeeld de ‘mandron’ of ‘mamadron’. Ook zijn de bevliegingen heftiger, magischer enzovoort.

Kenmerkend voor het tweede deel, na de pauze dus, is dat er konsekwent om de Gebri wordt gezongen. Dit komt neer op het 'oppeppen', het oproepen van de 'Grote Machtige Inspiratie': Hij en hij alleen kan nog hulp bieden.
Tussendoor wordt er driftig naar de eenheid van de gemeenschap toegewerkt, waarbij het aantal 'tegenstanders' zienderogen slinkt.

- Einde Scène Zeven -

- Scène Acht -

Y. komt op (van rechts), met een grote zwartglinsterende vogel, met bewegende delen als in marionettenspel. Van links komt E. op, met een grote houten pop, met dito ledematen. Vogel en pop raken in schijngevecht. Bij hun opkomst en tijdens deze scène een sterk dramatische begeleiding van geluid (muziek) als bij een magisch doodsritueel.

ELZARO
Syú! Syú! Ga weg! Angstvogel ga weg!

YORKAFOWRU
Whoh! Whoh! Ik vang je, om me vleugels! Whoh!

ELZARO
Mars! Jo moordgevogelte! Syú!

YORKAFOWRU
Welke kant is van vlees? Welke kant is van hout?

ELZARO
Syú! Syú!

YORKAFOWRU

(maakt angstwekkend vogelgeluid)

ELZARO
Yu f'fruktu yu: ellendige doodsboodschapsvogel!

YORKAFOWRU
Ik scheur de nacht open, met me snavel! En jou vernietig ik met doodsbederf!

ELZARO
Syú! Ik grijp je bij je vleugels! Grijp je aan je poten! Draai je nek om, jo!

YORKAFOWRU

(steeds dichterbij)

Whoh! Whoooooh!

ELZARO

Syú! Syú!

(Plotseling: er valt iets met een klap op het toneel, beide vechtenden houden voor een moment op.)

ELZARO

San? Wat is 't?

YORKAFOWRU

Me Yorka is aangekomen! O geest die ik aankondig...

ELZARO

Ay jo! La' me je nek omdraaien nu!

YORKAFOWRU

(ontglippend)

Whoh!

ELZARO

Hé! Ik kan opeens nie weten waar ik ben. Waar? Waar zijn we?

YORKAFOWRU

Je bent hier!

ELZARO

Een stad? ...een weg? ...een huis?

YORKAFOWRU

Nergens! Nergens! Hier ben je en nergens!

ELZARO

(verheugd)

O, nu pas weet ik 't: dit is het feest van de slachting... van de dood rovende boodschapsvogel, hahahahahaha...

YORKAFOWRU

Wat?!

ELZARO

O, in de morgen van het slachten schuilt een licht... 't licht van de dageraad van de dood... daaruit een vogel zonder nest... roepend om de warme stralen... licht dat straalt uit mensenogen...

(Y. stampvoetend fluisterend in het rond)

- Einde Scène Acht -

- Scène Negen -

Spelers openen met situatie en houding van het einde van scène zeven.

ELZARO

Wachte! Misschien ben ik te vroeg met opstand plegen.

Het aanpakken moet anders gaan...

YORKAFOWRU

(goed gestemd)

Ben de kruwa kruwa!: dat' wan taki, tek' toti f' twatwa! Dan y' lègo gi a m'manten: tripo tripo, tri..., tri tri tri tri...

(Verschrompeld tot 't bestaan van een zangvogeltje.
Dus zingen voor het ochtendschoon: piep-piep-piep.)

ELZARO

Hoor 'em dan fo me! Fluitende vogelkeel, ongehinderd door een snorrebaard! Het is z'n stém, die toonsoort streelt... tri tri tri tri tri tri... Hóór vogel Titri (puttertje): tritritri...

(Het vogeltjesgeluid van beide valt samen, een bijna liefelijk, harmonieus tafereel. Dan plotseling, stopt Y., heft z'n hoofd op, armen toegespitst boven z'n hoofd, als een grote scherpe bek, voorwaarts gericht, ogen loeren.)

ELZARO

Stilte alleen... speelt hier moordenaar!

(dan met angstig onbehagen)

Twatwa, kleinbekvogeltje! Sla je vleugels snel weg van waar je bent, Twatwa! Vogeltje, let op! Want vogel Aka [havik], roofvogel van doodsgehalte...

(Y. laat 't zielsdoorsnijdend gekrijs horen van een roofvogel.)

ELZARO

...doodsboodschapsvogel! Dood z'n boodschapsvogel! Een vliegenier is hij, uit het karkas...

(E. zelf blijft als een klein en angstig vogeltje versteend staan; de roofvogel lijkt om zijn prooi heen te cirkelen.)

ELZARO

Adem in mijn kleinvogelkeel wordt hier stofloos!
Borst van me lichaam, bal je tot een vuist, zo: nyappa!
Stil vleugel, klepper met geen wil dat uit 't hart je dirigeert!

(zegt met zielloze stem)

Een dooie vogel ligt te wachten op z'n bederfenis...
Mieren lopen over vogelogen...
Vogelkop wordt langsgedropen, door oogwater...
Loer hoe vogel door zijn dag wordt langsgevlogen...
Vlogel hafel afel mogel...

(Y. komt dichtbij, dichterbij, met z'n reusachtige snavel. Opeens neemt 't vogeltje (E.) een duik en rrrrrrttt!, weg is hij.)

YORKAFOWRU

(nasaal)

Mi mis' yu: ik had je bijna!

(Dit is een speciale uitdrukking, 'n zogenaamde 'yorka-kreet'; Y. blijft achter, in woede.)

Trek die wagen hier! Trek die wagen daar! Ik ga je leren, dat je loopt op wielen! Ellendige wagenvrachtdrager! Sjouwbeest, met 't moordzweet van 's werelds aanschijn! Gaan naar 'n feest! Hij 's gek geworden! Een feest! Een feest! Wát fo feest dan?! Een zwoegfeest! Een bederffeest! Z'n moerskont op peperwater met gestampte mokomoko! Die leugenaar! Hij weet precies waar dat ik hem wil brengen. Feest: de ellendige ademparty, waarop de bitterste gifcocktail van 't alledaagse wordt gezopen!!

(als vertederd)

Trek! Trek onschatbaar diertje van me! Als je geen paard was, met z'n hoef in z'n hersens, zweet aan je bast...

(kommanderend)

Kom op! Ren! Trek! Ren tot je mars verplettert als een drabba!! Ik nyep je: nyap! nyap! nyap! (allemaal woorden voor het murw maken van E.)

(lachend als een warmhartig mens)

Zolang hij leeft, is hij beloning. Hij is mijn koning, ik, zijn kroon.

(dan voor zich uit)

Kijk, 't is zo: ze bouwen allemaal, hij inklusief, hun steden, hun huizen, hun straat. Gapen dan rechtstreeks uit hun gat. Menen, dat ze tevreden zijn over hun menszaamheid, terwijl ze allemaal zijn overleden! Is dat zo'n geweldigheid?

(weer tot de niet-aanwezige E.)

Ik ga je lever breken fo je! Vreet! Vreet! Vreet! Elzaro, vreet de aarde met je tong die langer is van top tot teen naarmate je opgroeit, o vreselijke kind! Doornig is je gehalte! Dubbele verwekking van een levensdaad ben jij, in diertig zijn en rond-

lopen op je twee harde benen onder aan je lijf!
Mamá di sa meki y'o...: moge de moeder die jou ooit zal baren 't betreuren!

(dan gedragen)

Wan froktu broko opo. Dan en koko... na woron!
[O worm in de schone appel vol van glans!]

(langzaam, uitleg gevend)

Een vrucht... uit makaar gebasterd... open... poh! Dan zit onmiskenbaar z'n pit d'rin. Dan is z'n pit een worm! Hoe kan een vrucht een worm voortdragen? En een worm, nieuwe vrucht? Bederf uit bederf? *(beeldend verteld)* Wan papagodo ben de... Een harde kalebas was er eens. Een vrucht, zó ruim van binnen, dat hij ruimte liet, om te leven en te laten leven. Een wereld in de wereld. Aan z'n buitenkant onmerkbaar niets daarvan. Buiten, de schil, harder en harder wordend, droger, meer dan ondoordringbaar. De kalebas in droge tijd. 't Seizoen der teisteringen. Binnenin bracht de tijd z'n rotting. Kijk, die vrucht raakt tot het punt waartoe hij is bestemd: uitlepelen, schoonschrapen, drogen. En dan, vullen met water aan rivier. Tyubun... glugluglu...

(plonsgeluiden, kalebas als kruik loopt vol).

Het is het nut van z'n gebruik. Weg is het eerste innerlijke leven, voor dat van het water nu.

Want er is dieper nut dan nut.
Heel dit bestaan is een bestand.
Eerst laaft ons water zich aan ons als put.
Dan pas welt het en lest de levensdorsten.
Dan nu 'n slok: glok glok èèèèèèhhh!
Alsof je daar de eeuwigheid opdrinkt.
De onsterfelijkheid in ons, wezens.

- Einde Scène Negen -

- Scène Tien -

Spelers en attributen zijn als volgt verdeeld: midden: de wagen; links (achter): Elzaro; rechts (achter): Yorkafowru; (na opkomst) links (voor): Friman [Drager der Vrijheden]; rechts (dito): Bunman [Ideaalman, Drager der Waarden], Aan het begin van de scène: E. & Y. & de wagen.

ELZARO

Vrij zijn! Ik wil me vrijheid van je terug! Kijk wat fo str... ont

(binnensmonds)

je met me maakt! Ik lijk op 'n Leba onder je handen! Je doet wat je wil met me! Laat me wagen sjouwen fo je! Vernedert me! Een mens z'n geest kan zich toch nie zo verlagen?! De mens is 't Paard der Goden, niet hun werkezel! Ik wil vrij zijn! Vrij! Fri!!

YORKAFOWRU

Je blijft een onderworpen beest! Zonder mij...

(spot)

zonder mij was je al nergens, dan in een soort verdoemde doodssloperij, een wrakkenstortplaats! Je armen, benen, ruggebot, waren niet waard om ermee op oud blik te slaan! Je was tot niets geworden, vergaand op de beendergrond!

(slaat als kind op speelgoedtrom)

Taktiki! Taktiki! Taktiki-tak...!

(na stilte)

Geen uur op de klok die zo'n regelmaat timmert. Ma' la' me me tong houwen. Waar macht is, hoort zwijgen basja (baas) van je gehemelte te zijn. En láát gebeuren, onder je ogen, totdat je vernietigend ingrijpt!

Want 't leven is: de toegestane marge die de koning der eeuwigheid met de hand van de tijd doet regeren. Wij zijn de ruimte tussen z'n vingers en scheppen daarmee tegelijk z'n hand, nee, handeling, óns leven en óns leed.

(wil net vogelachtig gaan lachen, als E. begint te roepen)

ELZARO

Hoor hierzo! Ik wil me eed z'n kracht terug!

Ay! Kon ik je ontzweren met een tegeneed! Zweren, dat ik nooitmeer slaafs zal zijn, aan die machten, die een ziel hoog opwerpen tot zijn uiterste gewelven! Je te ontzweren, met...

met 't water uit me bloed dat vloeit tot aan me lippen!
Tot aan me hersens! Van top tot teen bezield door 't verstand. Maar o, 't is ons hart dat de naam draagt het gevoel te baren. En ons hoofd, zegt dit hart, draagt ervan de zetel. Dus zijn wij overal in ons - en buiten ons - verstand, gevoel, alles ineen: zetel van deze waarheid.

(voor zich uit)

D'r móet één woord te vinden zijn, om als weerwoord een eed te vermorzelen! Een hand uitstrekken ermee! Een daad ermee zéggen! De schil van mijn historie als die van oranjevrucht te rijpen in één godsmoment en het zuur uit je hart te doen druipen... de zelfhaat, ja, die zelfdood, van 't zwart geslacht ermee te wassen... o neger in 't uur der balseming!

YORKAFOWRU

(spottend)

Zalig zijn zij, die bomerijp (reeds halfwas) worden geboren. Eén zonnestraal, en ze zijn overrijp! Want alvast... de worm van bederf in hun pit... jonge, donder weg!

ELZARO

Dat fantastisch waanzinnige gelul uit de heilloze diepdonkere venijnspelonken van je hart als beerput!

(berustend)

O.k.! Je hebt meesterlijke macht. Geen koning zonder kroon die ooit zo werd vernederd. Koning! Een woord als een donker juweel uit het oer van de tijd. Zieldoorsnijdend, fo wie de flikkering ervan doorziet.

(Een paar lichtflitsen. Eensklaps blijkt Elzaro Y. nu te zien als een visioen, een soort vogelvisioen, daar, met opgeheven armen.)

Kijk! Wat een geweldige vogel! Kijk! Kijk daar, z'n vleugel, als balken van een ezelskar zo groot en maaiend door de lucht alsof hij snelheid oogst!
Vogel - o Yéko! - Yorka! Yorkafowru!! God nogantoe! De geest... de geestenvogel en de dood inéén! Zijn aanschijn klapt open, klapt hoger, klapt hooooooog! Een zee in de lucht! Vogel! Roofvogel!

(E. draait om eigen as)

Gonini! Gonini! Go- nono! Het is de

koningsarend! O, de koningsarend! O ko-... onee!! Vogel is dóód z'n boodschapsding! Ga weg! Ga weg! Z'n vleugel is... de door de nacht verzwolgen schaduw van een landschap... kijk! Vogel z'n schaduw fladdert mee met nacht!

(blij)

daarachter... zon! Een nest van vuur...!

(Het visioen is voorbij; Y. springt naar voren.)

YORKAFOWRU

Stop! Tapu! De ochtend is nog lang nie gekomen! Ik had je gewaarschuwd...! De zon z'n schijnsel is 'n zonneschijnsel van de schijn, nee, schijnzon, schijnzonschijnsel!

ELZARO

Help Friman! Jij 'Drager van de Vrijheden', Friman, kom, help!

(Friman komt aanrennen, tekst prevelend, met zware vleugel aan touw getrokken)

FRIMAN

Mi na Friman! Mi na a légi f' Yorká!
Ik ben de Drager van de Vrijheden,
van Dood, van Zuiverheden, niets dan Spirit!

ELZARO

Nee, leegte van geest wil ik niet hebben!
Bunman! Koniman! Drager der Waarden! Drager van Wijsheden! Wie meer helpt me?

(Bunman komt op, met een ijzeren kroebaal [breekijzer])

BUNMAN

Mi na Bunman! Mi na a Leba fu misrefi! Ik ben de Drager der Waarheden en Waarden. Ik ben dankzij mijn waarheid de kweller van de eigenheid, mijzelf: waarheid en waarde zijn elkanders spelling, maar dan tot anderman z'n taal verwoord, opgedeeld naar naam en telling.

Eigen last, eigen leed, eigen gebreken! Wat anders, kan een mens verwachten van een Goeie-ziel als ik? Ik draag mijn ijzeren kroebaal met me, om schaduw weg te slaan! Waarheid en waarde: twee uiteinden van ditzelfde breekijzer, ik drager.

YORKAFOWRU

(breed lachend)

O.k.! Je redders, pleiters, zijn gekomen. Is goed! Je krijgt één gouden kans nog. De tweede.

Vanwege keerzijde en zijde, deel en tegendeel, aanval en verweer.

ELZARO

(wantrouwig)

Jouw woord wekt me teveel illusie. Is dat de speelruimte tussen je vingers? Het uiterste verschil tussen jóuw waarheid en míjn waarde?

YORKAFOWRU

Precies! Maar tegelijk ook ineksakt gesteld, haha! 't Goud van de nacht, is nie wat 't blinkt! Haar rijkdom verkeert binnen oogopslag bij blindgaande stommelingen, zoals jij.

Buiten 't zicht der enkelingen is goud niets anders dan de waarde van metaal: 'n kille, koude waarheid!

ELZARO

Mijn god! 'k Ben verloren!

FRIMAN

No kré fu bromki! Ke fu libisma! Toe, ween niet om de bloem die 't woord doet bloeien. Kommer je om het onverbloemde in de ware zin van wat de mens in jou, jouzelf, betekent.

BUNMAN

Elzaro! El-za-ró! Woord dat klinkklankt als god aan dodemansbodemland! Jóuw echo heet: het leven!

FRIMAN

Woeker groen! Woeker uit al je nerven van bloed! Want zelfs de woestijn draagt vruchtbaarheid. Verschroeiende ziel, bloei in het aanschijn van verschrijnde wonden!

BUNMAN

Zon! De zon! Zon is de rooie roos van de dood! Haar geur toch, overleeft de nacht! En zij verwelkt niet noch is zij in haar schoonheden ontkracht wanneer ons 't licht verdwijnt!

FRIMAN

(in snikken uitbarstend)

Elzaro! Wezen van pijn en nood!

BUNMAN

...wezen van regen...

FRIMAN

...van regenboog...

BUNMAN

...leven...

FRIMAN

...nee, levensnood!

YORKAFOWRU

Uit met dat spel, alsof jullie zelf dooie zielen zijn, een soort... onsterfelijke wezens, onaantastbaar van waarheid, waarde, drift zelfs! Geef me 't touw hier!

(wordt gegeven)

En geef

me dit ijzer!

(dito)

Elzaro! Buig dit kroebaal! 't Is je waarheid! Dan ga ík dit touw, géén illusie, recht-stijf maken!

E. doet een paar keer een poging, maar het buigen van het breekijzer mislukt; Y. laat een hardgeworden touw zien (goocheltruc).

YORKAFOWRU

Dit is het wezen van al jouw gekakel: de macht verliezen over werkelijkheid én over de illusie!

(touw slap)

Haha, wat recht is maak ik krom, wat krom is recht! Dát is het recht slechts, van ons, godendom...

Op dat moment heft E. het kroebaal op: hij aksepteert zijn verlies niet en wil erop los slaan. Friman & Bunman rennen op hem af. Hij drijft ze in de koelissen. Hij gaat op Y. af. Deze staat er, zonder wapen, maar wijkt niet. Een diep vogelachtig gefluit begint. Een fantastische begeestering, waarbij de opnieuw stijfgegoochelde streng (touw) leidt tot hypnose: een soort toverstaf. Langzaam, langzaam laat E. zijn kroebaal zakken. F. & B. sluipen tevoorschijn, overmeesteren hem. Y. gooit dan het touw op de grond en zie: een slap koord is het! F. en B. binden E. aan de wagen vast ermee.

YORKAFOWRU

Haha! Jów wapen kende geen magie... Want tussen waarheid en de waarheidswaarden heerst de staalharde werkelijkheid des doods! Tenzij de godheid er de Adem toe wil voegen: leven, me jongen, leven!

(De twee helpers binden E. vast aan de wagen; rennen vervolgens weg onder het roepen van:)

FRIMAN

Mi fri! Ik ben vrij! Vrij! Mijn schaduw heb ik eindelijk genageld! Mi fri! Fri!

BUNMAN

Fantastisch! Mijn breekijzer houdt nu zíjn schaduw in z'n greep! Fantastisch! Fantastisch! En zíjn aanwezigheid is míjn magie! De god zit mensgevangen! Elzaro, ik heb medelijden fo je!

(Y. rijdt de kar naar het midden, vóórop)

- Fade Out -

- Einde Scène Tien -

- Scène Elf -

(E. op de wagen vastgebonden, denkt na)

ELZARO
Vreemd no? Vreemd! In mij... in mij waait zoiets als de binnenwind. De binnenbomen ruisen. Het binnenwater van mijn bron vloeit en vloedt. Rivier-o! Liba-hooooooo... yyy! Jij bent de stroom van 't leven!

YORKAFOWRU
Liba! Liba! Srananliba! Krioroliba! Libisuma na wan riba-hooooo...! Rivier! O de inheemse wateren van 't land der levende! De mens is zelf een bedding van de levensstroom!

ELZARO
Mijn aanstaande geliefde kwam tot mij, droom van een Winti, in de vorm van een tamanuwa.

YORKAFOWRU
Een geest als miereneter?

(doet droom voor en speelt dus de tamanuwa-geest; legt eerst de ijzeren staaf dwars over E.'s borst als 'n soort kruisiging)

ELZARO
Aay! aay! Hoor, zegt tamanuwa, ik ben eter van mierennest, termiet z'n nestwerk, z'n onderbodemwereld. Ik eet gevaar. Ik eet gepantserd. Ik eet felheid. Ik eet alles wat voor een ander de dood van het leven betekent.

YORKAFOWRU
Ga door! Ga door! Dat ding wordt spannend als 'n broodboomvrucht of kalebas: 't is gegroeid, 't is gezwollen en 't barst nu van de rijpheden! 't Geurt en sleurt een wereld in z'n val! *Ploppo!*

ELZARO
Tamanuwa dans z'n slome werkdans

(Y. imiteert)

...a temu! temu ta... tamanuwa!...a temu! temu ta... tamanuwa! Dan kijk! tá tama, die godsfiguur tamanuwa, steekt tong in de

lucht, proeft verte, hoogte, proeft de geest der winden. Tá tama zegt: zie deze huid, aay-ba! 't Herbergt jouw levensjaren, tá zwarte tamanuwa.

Tá rept de slangentong, tá zingt, tá zegent: taki bóó-bóó pikin, mi smeri dede naini bro! Taki bóó, mi pikini, mi si wan weti naini si!

(vertaalt zelf)

Oh, ik zag de dood ver in de lucht... tá zag de rouw, de rotting, het verdriet dat negereigen is geboren.

YORKAFOWRU

Tá? Welke tá? Is ik, ík, droomdoder van nature! ík spiegel je de tijd voor, van je leven. Jij met je bosbokkenkop! Weetje dan niet dat ik...

(snuift lucht op)

gekomen ben om je te waarschuwen? Voor de angst van de neger, zijn wanhoop, verdriet! Voor zijn verdruktheid, zijn woede, o, voor zijn vernedering, zijn zelfhaat en al zijn onmachten die als een storm in hem woeden, zodanig dat geen landschap in hem overeind zal blijven staan?

Ik proef... ik proef... de smaak... van de haat... die zijn obya, zijn zielgebodemde grondkrachten, in hem, bederft, tot het aas der waarheden.

Lief, ja, de neger heeft lief. Ma' dan wíe? Niet zichzelf!

Wel demon die hem gevangen houdt, zoals een kind een oranjeappel angstvol omklemt. Kind is in boom geklommen tijdens 't spel. Het plukt en eet de zure vrucht, waarna het gaat ontdekken hoe hoog of het zit. Dan wordt het bang, levensbang, klemt zich vast aan de hoogste takken en durft niet weer omlaag te keren, naar de vertrouwde mensenbodem... ik bedoel, de grond onder de mensenvoet.

ELZARO

Wacht! Wat fo demon? Bedoel je... dat mijn aanstaande volk gegijzeld is? In de omklemming van...

YORKAFOWRU

Ayi!

(beaamt dus)

Zoals een werkmier of bij zijn koningin haat, maar haar nooit zal doden, nooit gaat kúnnen doden, en werkt-werkt-werkt, zo zal de neger die jíj wordt, met

alle anderen in de koloniestaat het werk voor ‘De Majesteit’ verrichten, wie of wat zij ook mag zijn. Tot het bittere miereneinde - en dat ben IK!

ELZARO

(opgesprongen)

Wuhaaa!!

YORKAFOWRU

Zak je winti!: laat asjeblieft die wilde boosheid gaan! Want anders? Ik vernietig je!: m'e por' i buba gi y'!

ELZARO

Heer die de dreiging heeft van de dood!
Masra! Granmasra! Zaaier van 't zielsbederf!
En gijzelmeester van het mensenverstand, hóór me no?!
Ik haat Uw wandaad. Maar ik kan U niet vernietigen!

YORKAFOWRU

Aay! A so...! Zo is het en niet anders!

ELZARO

Ik heb u lief, omdat mijn haat u geenszins treft.

YORKAFOWRU

Hahaha...

(grijnst en bevestigt)

ènhèn! ayi! mhm! jawel, jazeker, meneer!

ELZARO

Mijn broeders en mijn zusters wil ik liefhebben. Maar mijn verborgen haat jegens u, werp ik hén op 't hart. Ik haat ze, dragers van mijn ras, mijn kleur, mijn status, omdat ik anders door mijn haat mezelf tref... als 'n granaat die in de loop van het kanon... ontploft! ontploft! En zij... zij haten mij nog inniger, om hetzelfde, of om erger!

YORKAFOWRU

Bravo! Geweldig! Geweldig! Gefaarlijk mooi gedaan, mang! Eén troost, mi boi [m'n beste], met de waarde van de smalle haardraad waaraan ons leven hangt: het is niet alleen jouw toekomstig lot. Het is dat van allen, allen, die zijn onderworpen... breek droom, breek!

(staaf opgepakt, slagen op 't houtwerk)

Elzaro, één ding, of je wil of niet: jij wordt straks neger, negerkind, neger z'n buikzoon, zwartbast en teerneger, basta!

ELZARO

Neger no? Ik neger worden? Negerzoon van dát land, dáárzo, in de tropen, no? Van dát stukje Guyana-ellende?

Wel luister, dan ga ik je één ding vertellen: die grond onder onze voeten waar we gezweet en gebloed hebben, gebloed! Waar we eeuwenlang niks anders zijn geweest dan voetenveeg en offerbeest om onze bast en om onderdanige slavernij!

Diezelfde grond waar we massaal recht op hadden, is door onze overheersers onder onze voet verdeeld! Het is aan anderen gegeven, vanonder onze poten weggemaaid. Wij? Wat hebben we? De schat van niets in het kwadraat! Broederschap met eenieder die op ons stukje klootaarde meeademt? Okee! Maar dan zonder de schijn van ‘natie in verdeelde eenheid’ en dat soort gelul meer! Ik wil onze bloedvrijheid zien glanzen, als de ster van de eeuw, aay, aay!

Onze tong hebben ze weg willen snijen: ze hebben ons tot onmondigen verklaard met in hun hoofd hún eeuwige heerschappij! En hún vernietiging! Onze dood!

We zijn al eeuw- en eeuwlang onderweg: de ontwortelde kinderen van de Bantu's! Weg van Afrika! Weg van de zee! Weg van de plantage! Weg van onze geboortestad! Opgehoopt in vreemdemansland en verworden tot een bedelnatie! In de kansarme positie van smeekbedelende minderheid gemanoevreerd!

Is het verwonderlijk dat we degene die we onze tegenstander noemen in de thuisgrond van ons hart oogluikend liefhebben, en dat we ons ware negerzelf om de onderwerping haten? Haten?! De zwarte zelfbloedhaternij? Doodstille zelfhaat!: nengre no lob' ensrefi!!

YORKAFOWRU

Elzaro! Nee! Keten jezelf niet opnieuw! Vraag mij verstand! Vraag mij de helderheid meer dan de hartstocht! Vraag mij bewustzijn, geestesrijkdom...

(slaat driftig met de staaf tegen de wagen)

ELZARO

Haat!

YORKAFOWRU

Nee, liefde!

ELZARO

Liefdeloosheid, haternij!

YORKAFOWRU

Nee, liefde, mensenliefde! Zie je dat huis... die straat...?

ELZARO

Nee, ik ga niet! Yorka! Yorkafowru! Drager van de dood! Geef me mijn onbestaan terug! Geef me die zuiverheid terug van mijn kroon, de godsrust van mijn ongeworden ziel! Ik wíl geen onderdaan zijn van Oranje! Ik wil niet! Ik wil niet! Ik wil niet!

YORKAFOWRU

(dreigend)

Ga no, ga! Je kunt... je kunt rijk worden, ga! Je... je kunt mooi worden, een glamour-boy die rijke meid versiert en goed z'n naaileventje leeft, met ovenwarme lekkerpoenta's [kutten]!

Je kunt... politikus worden, met geweldige invloed, macht en rijkdom, centen..., nee, gróót geld... internationale aanzien... volksvertegenwoordiger... staatsman, monetaire theorieman, rechter... bizonderman!

(als E. afwijzend blijft)

Ga, desnoods word je guerilla-leider, heersende sersjant, aay, legerhoofd, nono, échte bevrijder... ga! ga!!

(timmert op wagen)

ELZARO

Ga no? Ga... en wees korrupt!
Ga, ga die last van neger dragen!

(Y. slaat, maar raakt E. niet)

Allerlei kese-kese: twisten en konflikten!
Allerlei hebi's: lasten, beproevingen!

(bam! Y. slaat nog eens: bam!)

Allerlei kuduntu's, mekunu's & kunu's:
het zielsverdriet, de blanke haatgesel,
de zwarte zelfhaatgeseling!

(bam! bam!)

Zwartemans kroon is de dood, is de dóód!
Is het dal - aw! - van de geschiedenis - aw! -
waar de karkassen van de eeuwenlange slavernij,
moord en verraad, ontworteling en pijn, píjn,
liggen te rotten zonder dat zij ooit kunnen vergaan!

Ik ga niet! Ik ga niet! Mi n'e go k'ka!

(gilt)

Way-o! Waay, mi nengre! Waaaaaay...!!!
O negers, help!

(stuiptrekkend doet E. alsof hij sterft, terwijl Y. het spel meespeelt door imaginair hard te slaan)

YORKAFOWRU

(ineens)

Genoeg gespeeld! Opo! Sta op!

(maakt touw los)

Denk niet dat ik jo zomaarzo terug laat gaan. Ik ga je leren! Martelen, met toekomst!

E. staat op, springt van de wagen af, wankelt, rent naar de verte, wil zich de eeuwige diepte inwerpen. Y. tracht hem daarvan te weerhouden, steekt de ijzeren staaf dwars vóór hem, duwt hem terug.

YORKAFOWRU

Elzaro! Elzaro! Stop! Nee! Wat er ook in de toekomst met je gaat gebeuren, je hébt een keus! Stop! Stop! Wakti! Slavernij, burgeroorlog, massamoord, honger, dood, ellende, neger z'n frottigheden, je hébt 'n keus! Je hébt 't! Kijk!

(Y. tovert)

Metdien verschijnt er een jong meisje dat zingt en danst.
NB. De zogenaamde eigentijdsheden uit bijv. de tweede strofe kunnen eventueel rustig worden weggelaten. Ze maken het drama wel aktueel.

WENKE

(zingt)

Look at me!
I 'm free!
I 'm free!

Geen tweede generatie
maar mijn eigen generatie.
Geen Derde-Wereld kind
maar een Eigenwereld kind.
Geen slavenmensen dochter
maar een spruit van het bewustzijn.

Uit het vrijemansgeslacht,
o, uit het vrije van de mens
ben ik geboren en gekweekt.

Gewassen en gereinigd
door een hand van mijn bevrijding.
I 'm free!
Oh, I 'm free!

(dictie met koor)

En met de pijn van de verhoudingen:
arm & rijk, rijk & arm,
de Noord-Zuid dialoog die zwijgt,
de strijd der supermachten
versus wapenlozen, moord om de wereldmacht,
kolonisatie van de mens, heb ik begrepen en
verstaan, dat er geen machtelozen zíjn!
Maar welke? Welke,
in de ware zin van het bevrijdend woord?
De wapens van de wereld: eenvoud,
hoop, vertrouwen in de zelfbevrijdende ontknechting.

(zingt opnieuw, nu snel; zwaait met doek en veegt symbolisch het toneel schoon)

Way-o, mi pasi, way-o!
Way-o, mi pasi, way-o!

(cirkelgang)

Open u, mijn toekomst, open u!
O, dat alles wat ons in de weg staat moge worden opgeruimd!

NB. *Way-o, mi pasi, way-o is een dubbelzinnige tekst. Way-o! be-tekent: opzij, uit de weg!* Maar het is ook de uiting van een kreet van pijn. Dus zoiets als: *wee de weg die we gaan zullen! wee de weg die we gingen! wee mijn (levens)weg!*

(De danseres/zangeres gaat af; Y. klimt weer op de wagen; E. wordt gemaand de wagen weer op te pakken (handvaten); E. en Y. maken cirkelgang.)

- Winti-intermezzo -

Opnieuw klinkt in muziek, zang, dans en (bij)spel de roep om de Grote Inspirator, Gebri.

- Einde Winti-intermezzo -

- Langzaam Dimmend Licht -

- Einde Scène Elf -

- Scène Twaalf -

Y. & E. zijn half in het duister gehuld. Aan de rechterkant opdoemend licht. Y. staat met de ijzeren staaf omhoog, dreigt.

YORKAFOWRU

Zo! Nu dat we dichtbij zijn, ga je me zeggen wát je ziet!

ELZARO

(smekend)

No! No!

YORKAFOWRU

Ik sla je beenderen kapot in je. Een oude gewoonte, van ver terug in de tijd, niks nieuws. Slaventijddinges!

ELZARO

Wat bedoel je? En?! Neger aan rad gebonden, ronddraaiend? Of hangend aan een tak als levend fruit? Zure oranje?

(lacht bitter)

Of aan vleeshaak - alsof de geest in ons niet reeds een angel is?

YORKAFOWRU

Sumul!! [Kop dicht!] Een *rack* bedoel ik! (uitspraak: rek) Een martelrack, als een kruis, maar dan in schuinse vorm, de menselijkste vorm allertijden!

ELZARO

Ik weet niets. Ik ben ongeschonden toch? Bloedzuiver kind dat werelden vol onschulden bekent. Ik weet zo weinig dat ik leegte ben geworden, de allerleegste leegte, doodshoofd-

leegte! Aay, is dat ben ik!

YORKAFOWRU

Leegte no? Wel, ik ga je wijzen! Stop!

(dreigt)

Stop!

(E. stopt; Y. springt van de wagen af)

Sooo...! Leegte no? De ongekende wijsheidsleegte: zó diep 'n gedachte, dat alles in het niets verdwijnt, en... weer verschijnt!

(roept)

Friman! Bunman! Houden jullie hem vast fo me!

(Ineens spartelt E. tegen twee imaginaire figuren die hem vasthouden met gespreide benen, armen in de hoogte, vuist gebald. Y. gaat intussen naar de wagen, bouwt deze in een wip om tot een rock, dat is een houten balk die aan beide uiteinden uitmondt in een Y-vorm)

Zo! Binden jullie hem vast nu!: Un tay en!

(de tegenspartelende E. wordt door de onzichtbare B. & F. vastgebonden, terwijl Y. met de ijzeren staaf toekijkt)

Waarden en waarheden zullen je van nu af aan vernietigen! Een doodshoofdsleegte no? Een wijsheidswaarde die je niet wil zien... Hier! Kijk!

(scène uit de wereld, zoals in de inleiding omschreven)

ELZARO

Nono! Nono! Ik wil niet zíen! Ik zie niks! Waay, ik kan geen waarheden ontkomen! Hellep!

YORKAFOWRU

Hahaa... kijk daar! Kijk! Smijt je oog d'rop en loer 't, totdat het beeld uiteenvalt onder je blik, in gruwelijkheid z'n gruzelementen! Luku: kijk!

(opnieuw speelscène uit de wereld)

ELZARO

Nono! Ik zie... ik... ik zie niks! Als dát de wereld is... ik wil niet! Nee! Verblind me oog desnoods, ik bid je!

YORKAFOWRU

Hahaha...! Alweer denk je met goedkoop sterven er vanaf te zijn, levenslang de dood in te kruipen, kampioen van zuiverheid en onaantastbaarheid! Wist je niet, vogel met de zang van de noot die de vibratie van de mens in zich herbergt, de schoonste zang van liefde en verdriet, van vreugde ook, en welbehagen, heel de scheppingsmelodie, dat jóuw kreet, on-

gezongen, niet het tekort der wereld doet vergaan?
Dit keer zal het niet lukken in de uitvlucht weg te vluchten: wát zie je? Kijk! Kijk!! Wát zie je?

(Y. strijkt dreigend mei de ijzeren staaf over de hals van E., terwijl deze ligt te kronkelen, aan de imaginaire touwen vastgebonden aan het rack; Y. heft de staaf omhoog. E. blijkt bereid te praten)

ELZARO
No! No! Ik... zie een poort...

YORKAFOWRU
Wat fo poort? Zeg me, vlugvlug!

ELZARO
Poort...! Tegen zo'n opening is mijn oog niet bestand...
Zoveel licht! Zoveel dag! Ik...

YORKAFOWRU
De waarheid en geen leugen wil ik! Wat zie je?

ELZARO
Nee! Aw! Nee! Ik... ik zie bomen... groen... en goten... Een erf, lang, met huizen... kraan...

YORKAFOWRU
Dit is pas het begin van het begin! Ga door!

(slaat tegen E. z'n schenen)

ELZARO
Ik zie... mijn ogen voelen 't ijzer... aw!

YORKAFOWRU
Verdomme! Ik wil weten wat je ziet! Geen leugen!

ELZARO
Aw! Nee! Ik kán 't je nie zeggen!

YORKAFOWRU
Elzaro kijk! De poort! Geboorte! Ga no?! Ga!

ELZARO
Ik ga niet! Me n'e go k'ka!

YORKAFOWRU
De poort Elzaro! De poort naar leven, hoop, vertrouwen! Geluk! Rijkdom misschien. Welvaart en kennis! De poort die jou naar het land zal voeren dat ooit jouw aanstaande vaderland heeft geknecht. En dat jouw volk opnieuw kansen geeft...

ELZARO
... als tweederangsfiguur, als bedelnatie! Als slikker van het vuil der willekeur!

YORKAFOWRU

Als kansenschepper! Als genoegdoener! Ga

Elzaro! Je zal het daar in dat land beter hebben dan je 't ooit gehad zult hebben in het land dat jouw geboorte als negernieuwe kind toejuicht.

ELZARO

(kotst bijna)

Dood... honger... armoe, ze kunnen me niet tegenhouden. Diskriminatie niet, geen politieke onderdrukking noch uitbuiting. Maar wat ik zie! O god, wat deze ogen zien: daar... die negers... ze haten elkaar! Diep in hun hart houden ze meer van blanken dan van zichzelf. Neger die neger háát. Waaay!!

De zelfmoordpoging van mijn ras, ondersteund en toegejuicht door hen die ons altijd gehaat hebben, haat, dubbele destruktieve haat! Wat moet er van ons overblijven?

(besluit)

Mi n'e go k'ka! Ik ga niet, absoluut!

Y. komt nu aanrennen met een kalebas.

YORKAFOWRU

Kies! Nunu! Kies: dood of leven?

ELZARO

Dood! Dood! Absolute dood!

ALMA

Waay, mi pikin! Wee dit kind! Me buik vergaat van pijn, pijn, pijn! Wat een lekeku: kommer, last, pijn...

YORKAFOWRU

(geeft uit kalebas)

Goed! Dan drink dit! Dringi!

(E., nog steeds gebonden, drinkt)

Je vroeg om het wonderkruid? Om het woord? Om de dans? Je dans heb je gehad, een dans die het moordende besef ontketent van wat jou allemaal te wachten staat! Het woord, woord no?, dat jou verteld heeft, wat de wereld weet, maar wat ze steeds opnieuw dreigt te vergeten. Het bloeddrama van de vergaande werkelijkheid!

En nu het kruid, het wonderkruid dat je geneest van alle aantasting door de historie.

(E. heeft gedronken, merkt ineens dat zijn boeien er niet zijn, richt zich op, wil weggaan, tolt, valt dood.)

YORKAFOWRU

(zingt een begrafenislied)

Troki wan alasi-o.
Mi yando mama!

(zegt)

Het helaas van mijn kreet, de smart van mijn roep! Ik zal voor je dansen, Elzaro. De dodendans der oude negeren.

(danst om lijk, strooit met rijst, brandt kaars of oliepitje, dekt lijk toe)

Maar dit is niet genoeg. Liefde, alleen liefde kan ongedaan maken wat haat vernietigt.

(neemt kalebas, geeft na twijfel de dode E. te drinken)

Je bent gegaan. Nu, met het woord, de dans en dit kruid, roep ik je opnieuw tot leven.

(prevelt magische gebeden)

De herrijzenis van de hoop. Sta op!

(E. staat verwonderd op)

ELZARO

Tan? [Hè?] Wat is... wie ben jij?

YORKAFOWRU

Ik ben Yorkafowru, dood z'n boodschapsvogel. Ik...

(ineens weet E. weer wat er aan de hand is)

ELZARO

Dood! Ik wil dood! Laat me! Dit is geen zelfmoord om 't kwaad, maar naar de letter van het woord: moord door de zelfhaat! De zelfhaat van het negerbloed, gevloeid aan de zelfkant!

ALMA

Waay! Waay, mi bere! O me buik! Wat een pijniging!

- Winti-intermezzo -

Wanneer tenslotte duidelijk is, dat Yorka E. nu absoluut in zijn greep heeft en hem tot in de dood overheerst, springt Afrankeri op en gilt om de Gebri; dat wil dus zeggen: zij is niet echt bevlogen, maar doet alsof.
Als de gemeenschap daarop reageert met zang, muziek, het aandragen van obya's [amuletten, magische brouwsels oftewel medicijnen (dresi's)], alanya's [oranjevruchten en/of -bloesems], etcetera, verschijnt de kwelgeest Bakru weer ten tonele.
In haar schrik schiet Afrankeri plotsklaps uit haar rol. Dat leidt tot hilariteit.

AFRANKERI

Al was 't nie echt, ik... ik wilde alleen maar helpen!

(Iemand raakt van de Bakru bevlogen en eist z'n muziek en liederen op; aan het lied, de manier van dansen, spreken enzovoort wordt de Bakru herkend.)

AFRANKERI

Kijk... de kwelgeest is terug, mijn god: Bakru kon fu rigeri baka agen!

De persoon die bezeten is van de Bakru komt dreigend met een stok op haar af; dan ineens... raakt iemand anders bevlogen van een Leba-geest; deze eist z'n muziek en liederen op en begint ook al op een 'Leba-manier' te dansen.
AFRANKERI Vlug! De Leba is ook terug! Me jeses!
De Leba [de Wegbereider en bewaker van de Levenswegen] valt de Bakru [de Kwelgeest dus] aan, drijft hem terug, waarbij de Bakru steun zoekt bij Yorkafowru en de Leba van de situatie gebruik probeert te maken door een poging te wagen Elzaro te ontzetten.
Twee tegen twee dus. Het komt tot een korte konfrontatie tussen Yorkafowru & Bakru samen, tegen E. en Leba, waarbij de laatste twee het onderspit delven.
Fluks drijft de Bakru de Leba triomfantelijk met een prasarabezem [een soort toverbezem] mee naar 'het Duister' [de koelissen in].
E. blijft ten tonele, nog steviger dan eerst in de ban van Y.

- Einde Winti-intermezzo -

ELZARO

Hier, dit is mijn besluit!

(drinkt opnieuw, tolt, valt weer dood)

YORKAFOWRU

(herhaalt het ritueel, nu met de spanning van de twijfel)

Onze herrijzenis leeft met de hoop.
Ons zal de toekomst van dit leven niet vergaan,
geen uur, geen dag, geen tijd.
Nengre pikin-o! San na a pen di e kwinsi yu na bere so?

A krakti fu wi tata no ben de fu soso!

(vertaalt)

Zoon van het negerhuis, sta op!
De kracht der vaderen verloor geen dag
z'n diepe waarheidswaarde, noch z'n wil.
Sta op, in de gezegende woorddans
van wat negerkruid met z'n geneeskracht is!
Leven is je magie!

ELZARO

Waar... waar ben ik? Wie ben... jij?

YORKAFOWRU

Ik ben Yorkafowru, dood z'n boodschapsvogel.

VROUWENSTEM

(met kreet)

Waay-o, mi nengre! Waay!! Wee negers! Wee het negerdom!

ELZARO

Waar... waar ga ik?

YORKAFOWRU

Weet je niet? Naar een feest! De wereld, één groot mensenfeest! Ga no?! Ga! Je tijd is klokrijp nu! Ga, ga!!

ELZARO

Nee! Ik ga niet! Ik wil niet! Me Kra die de geest is in me, wil niet! Me Jeje, die me Zelf is, wil niet!
Me Dyo-Dyo wil niet: aay, me hele negerzijn wil niet!

YORKAFOWRU

San?! [Wat?!] Al die tijd heb je 't dus echt staan menen, no?

(geeft magisch teken)

Friman! Bunman!

(de twee onzichtbaren ketenen E. opnieuw vast)

ELZARO

Nono! Vergeef me, spirit die ikzelf ben, geketend aan het lot der eeuwigheid dat dóórbreekt in een godsmoment waarin een mens het leven leeft, maar dan met goddelijke kracht... nono! nono!
Ik gá niet!

YORKAFOWRU

Je moet! Je moet!

(slaat)

ELZARO

(kermend)

Ik... ik...

Yorkafowru heft nu de staaf ijzer hoog op, alsof hij de genadeslag wil geven.

ELZARO

Ik... ik... zie een boom. Oranjeboom, vol bloesems!

Nee, ze zijn geen bloesems! Ze zijn mensen, een plantsoen! Ik zie ze... aw! Iets valt vlak voor een drempel! Het is...

Hand! Een hand raapt 't op! Een vrouwenstem... ze is... aw! Een mannenstem! Hé kijk! Dat ding springt in het donker!

O! Het is geen rat! Geen vleermuis! Nee! Het is...

YORKAFOWRU

Snel! Spreek! Spreek!

ELZARO

Alma, vrouw! Ze is gezegend! Vol van zwangerschap!
Ze zal dit kindje baren, springlevend kleine neger,
vol met krenteharen, aay!, levenslang gebonden aan zijn ras...!

YORKAFOWRU

Leugenaar! Je ziet en je hoort het verhaal van de búúrman! Zíjn kind dat is doodgeboren! Dat boodschapsmeisje...

Dát zie je! Leugenaar! Leugenaar! Dát kind... ben jíj!

Met een gruwelijk geluid slaat Y.E. voor het laatst. Deze geeft een ingehouden schreeuw, sterft, z'n mond wijd open, bloed loopt eruit. Rare geluiden van voldoening uit de vogelbek van Y.

YORKAFOWRU

(fluisterend)

Vleugels! Ik heb me vleugels weer! Me vleugels van rouw en bloed!

(maakt aanstalten om op te vliegen)

- Winti-intermezzo -

De drums beginnen nu op hun maximum te spelen. Alabasya [het mag ook Sufra zijn] krijgt eindelijk z'n Gebri-geest. Met alle geweld (het grijpen van een houwer [een soort kapmes of machete] en het zich ermee kappen zonder dat er bloed vloeit, met vuurdans, het op glas kauwen etcetera, niets en niemand ontziend geweld, breekt de Gebri, opgestuwd door medestanders waarvan sommigen ook bevlogen raken, door de linies van de 'tegenstanders' heen; maar... te laat: E. is al opgeofferd en Y. staat klaar om te vertrekken.
Y. duikt bij de nadering van G. eerst achter de wagen, en blijft daar diep gehurkt zoals in het begin, maar schiet plotsklaps tevoorschijn

en verdwijnt met een verschrikkelijk lawaai.

BOODSCHAPSMEISJE

Zon! Zon! Mamanten doro: het is ochtend nu!

De winti-pré-gangers schieten toe, het lijk van E. wordt afgelegd met een was-prati [afscheidsritueel] of een (stukje) Yorka-banya [dodenritueel] met zang en dans [lied: Malengri de na ondro gardeng oftewel 'Verborgen Leed'].
NB. Het stuk eindigt aldus met een dubbele katharsis: zowel van individuele als van kollektieve zijde wordt er afscheid genomen van de geest van het verleden.
- Totale Eenheid Hoofd- en Bijspel -
Een fijne, lyrische muziek zwelt zachtjes aan. Dansend komt er een vrouw in een prachtig gewaad, uit de richting stad. Ze danst naar het lijk van E. Plaatst al dansend een oranjevrucht met één blad aan de steel, precies in zijn geopende mond.
NB. Het laatste gezang mag ook in de Winti-stijl worden gezongen.

ZANG

Yu no mu kré fu mi-o!
Bika mi neti,
na dungru a de tya.

Yu no mu ke fu mi-o!
Bika mi sari,
na krin a de tya.

Ween om mij...
O, ween níet om mij,
maar wees verblijd.

Want voor mij
is de nacht
thans voorgoed voorbij!

Oh, weep for me...
Weep not for me
this new morning...

- Langzaam Fade Out -

- Einde Scène Twaalf -

- Einde Spel -